

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DİYARBAKIR TÜRKÇESİ

Melmeketten Êlesine Yansımalar

Mustafa Gazi

W
Q Î Ê
Û

2.
basım

do

DIYARBAKIR TÜRKÇESİ

Mustafa Çazi

Do Yayınları: 13
Dil: 1
ISBN: 975-9944-108-16-2

Diyarbakır Türkçesi
Mustafa Gazi

Edîtor: Hüseyin Gündüz
Kapak: Şoreş Yürük
Dizgi / Düzelti: Aristan

Birinci Baskı: Aralık 2006, 1000 adet
Baskı: Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11

©Do Yayınları&Mustafa Gazi

Do Yayınları
İlk Belediye Caddesi 37/3
Tünel/Beyoğlu/İstanbul
Tel/Fax: (0212) 243 01 56
doyayinlari@hotmail.com

DIYARBAKIR TÜRKÇESİ

Mustafa Çazi

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine.....	7
Kısa Yaşam Öyküm.....	13
1. Bölüm	
Açıklama.....	17
Kürtçe Alfabe - Harflerin Okunuşu.....	18
Diyarbakır Türkçesi'nde Fiil Çekimi.....	21
2. Bölüm	
Sözlük.....	29
3. Bölüm	
Tabirler.....	69
4. Bölüm	
Melmeketten Êlesine Yansımalar.....	83
Kuçeden Yansımalar.....	107

Önsöz Yerine

Kırık olmak, ama kırılmamak!

Kim ne derse desin, kim işin neresinden hangi tarafından tutmaya gayret göstermeye çalışırsa çalışsın; ben kendi adıma belki de en sonunda söylemem gerekeni en başında söyleyeyim de “günah benden gitsin”. Diyarbakır Kırıkları da kullandıkları “jargonları” da, dilleri de kendilerine hastır. Olmazsa olmazlarıdır. Ve bu sebepten muhaliftir. Ve bu bap-tan da batının bütün benzeri “lumpen” tiplerinden farklıdır, ayrıdır, ayrı olarak da telakki edilmek durumundadır.

Bunu bu şekilde koymadığınız takdirde Doğan Güzel’in bant karikatürlerini bir yere oturtmakta her zaman zorlanırsınız. Yine bu şekilde koymadığınız takdirde elinizde ikinci baskısını tuttuğunuz kitabın (Diyarbakır Türkçesi) yazarının bir başka çalışması-na (pırpırım) konu olan ve Sanatçı Şoreş’in dilinde unutulmazlaşan Fiskaya albümündeki hayatın varoluşunu bir yerlere oturtmakta elbette zorlanırsınız. Velew ki; hayır ben bildiğimi okurum

demek gayretinde ise “ey okur” o zaman aşağıdaki dizeleri nereye oturtmak elzemdir ki:

*“Baxçalarda eluce
Gel yanıma bû gêce
Sen sator ol ben piçax
Oturax şerab içax
Adım Evdoş’tır benim
Qafam da xoştır benim
Gelen giden qarışi
Zar bextim reştır benim...”*

Gereçekten de Diyarbakır Kırıklarının beslendikleri şehrin kültürel iklimi ve ruhsal şekillenmesi ile çok yakın akrabalıkları vardır. Kendilerini yaratan şehrin, Diyarbakır’ın dar küçelerinin, bazalt taşlarının işlenmesinin çok zor oluşunun, ama işlendikten sonra da binlerce yıl sonrasına kadar kalabilmesinin sırrıdır belki de onların da ruhuna nüfuz edeni.

Bu yönüyle etrafını kuşatan diğer kentlerin hiçbirine benzemez, kırıklar ile, namdar şehirleri. Bu benzemezliği kendi şehri (Diyarbakır) dışında öteki kentlerden gelenlerin bile kendi jargonu ile “Kırıkça” onun kentine öykünerek dışarıda “Racon kesmesini” beraberinde getirir. Bu Diyarbakır Kırıkları için affedilmez bir karşı duruştur. Öteki şehirlerden olup da bir şekilde bir süreliğine de olsa Kırığın şehrinden beslenenlerin batının metropollerinde öykünmesidir. Bunun bir şekilde tespiti sonu ölümlere varan bir sınava tabi tutuluşunu, sıkça basından izlemekle mümkündür. İşte bir

şehrin adıyla birlikte anımsanan ve telaffuz edilen kırık kültürü böyle bir gerçekliğe delalettir.

Kendi dili vardır kırık kültürünün. O dünya ile bir şekilde tanış olmayanın anlaması da kavraması da namümkündür.

Mesela nereye oturtulacaktır şu an vurgu bulan deyimler:

*Ayaxına eyi olmax,
Bize yox içine pox,
Çaydan geçerken göt göte degmax,
Çem û çem gêtmax,
Dexgeye gelmax,
Diyisen belki bûrni cıxcıxadır,
Göti pıt pıt atı,
Götünde kaç kıl olduxını biliyem,
Namûs olmuş bexdenûs,
Onın bunun çocıxı,
Tırrıgını çıxarmax,
Xış etmax,*

İşte bütün bu deyimlerin bir şehrin jargonu ile buluşan ara ve ana nağmelerini ancak Mustafa Gazi'nin namı diğer Seyda'nın Diyarbakır Türkçesi adını verdiği kitabında bulmak mümkün...

Yürür geçersiniz şehrin meydanından ve kulağınıza biri sanki bir efsaneyi anlatırmış gibi "Pışo Meheme"den söz eder. Oysa Pışo'nun dünyası ile haşır neşir olanlar bilir ki; "İstiyene santim hisabi, istiyene kökleme" ifadesi Pışo Meheme'nin Xıştıg'ının (Bıçak) öbür adıdır.

O denli kentle özdeşleşmiştir ki; arka cebinde yarıya kadar içilmiş şarap şişesi ile Dağkapı meydanındaki Anıtın (Atatürk Heykelinin) gölgesinde mest düşen ve ayıldığında şarap şişesini arka cebinde bulamayan Pıço'nun heykele bakıp o an söyledikleri kırıkça sitemin yaratıcılığı değil de nedir? "Oldi mi Mistefa, benim babam. Sahan gûvendix. Kölgende yattix. Emanete bêle sehêp çixisan!"

Diyarbakır'ın Kırık dünyasının her halükarda devrimci kültürle de bir bağı vardır.

Şimdi paylaşacağım her daim anlatılan, yaşanmış ve kırığa dair bir fıkradır:

Kahvelerde bira satışlarının da yapıldığı dönemlerde genç bir devrimci elinde dönemin bir siyasal dergisi ile girer kahveye. Başlar sloganlarla bağırıp çağırmaya. Yüksek perdeden antiemperyalizm para etmeyince, birkaç şişeyi devirmiş gözleri küçülmüş kırığın tepesinde "Axalara, beglere karşı feqîrın fîqaranın yandaşı falanca gazete" deyince; yanıt ironiktir. "Koy iki tene masaya".

Kırığın dünyasının, şehrinin Kürdi yanı ile de örtüşen güçlü bir tarafı vardır.

Bu taraf, elbette diline de yansımaktadır. Bu dil daha çok şehrin ana dili Kürtçeden beslenen ama şehrin farklı vurgulu Türkçesi ile de buluşan özgün bir şivedir.

İşte belki de bu noktada ana başvuru kaynağı olmayı hak eden bir ön çalışma olan Mustafa Gazi'nin Diyarbakır Türkçesi bir el altı kitabı olmaya adaydır.

Mustafa Gazi, namı diğer sevgili Seyda, Diyarbakır Kırıklarının dünyası ile yakın temas içinde olmakla birlikte “kırık olmayan, kırılmayan” biri. Yani onlara dil olmuş, onları çözmüş içerden biri. Bu nedenle o dünyayı yakından tanımak isteyenlerin her daim başvuru kaynağı...

Surlu şehrin bir kırık mahallesinde doğmuş (Alipaşa), bir başka en kırık mahallesinde de (Xançepek) büyümüş biri olarak kendi adıma, bugüne dek Seyda’nın dostluğundan olduğu kadar, Diyarbakır Türkçesi kitabından ve eklentilerinden de hem keyif aldım, hem de yeni şeyler öğrendim.

Bu kitap bütün yönleri ile yaşayan bir şehrin farklı kültürler dünyasına bir içsel yolculuktur. Eğer bu satırları şu ana kadar okuyorsa “ey okur” o yolculuğa, yani kırıklarla tanışma yolculuğuna çıkmıştır ve iflah olmaz artık...

Kırık olmak belki bir erdem değildir. Ama eski ve kadim bir şehrin ruhunda, alışkanlıkları ile gezinen ve yaşayan bir kesimin olduğunu bilerek, onları anlayarak yaşamak önemli diyorsak, bu türden kayda değer çalışmalara sahip çıkmak gerek...

Şeyhmus DİKEN

10 Kasım 2006 / Diyarbakır

KISA YAŞAM ÖYKÜM

Siverek'e bağlı Şêxuliya Jêrin köyünde 1958 yılında doğdum. Ben daha bebekken babam evi Diyarbakır'a taşımış. O günden beridir Diyarbakır'da yaşamaktayım. İlk, orta ve liseyi bu şehirde okudum. Yıllardır Kürt dili, folklorü ve müziğiyle uğraşmaktayım. Hem Kürt müziğiyle ilgili derlemeler yapmaktayım hem de Kürtçe müzik eserleri oluşturmaktayım. Müzik eserlerim şimdiye dek Koma DDKD, Koma Pêşeng, Koma Azad, Koma Dengê Azadî, Koma Dijle, Şiyar, Siyabend, Zinar Sozdar, Şilan, S. Metîn, Sebahattîn Xoce, Şoreş, Selînay, Oruç, Azad Bîlen vb. grup ve sanatçılar tarafından okundu. En çok tanınan şarkım "Xerîb im"dır. Diyarbakır Türkçe'siyle blues tarzında yaptığım şarkı da çok ünlüdür.

Dil-folklor ile ilgili çalışmalarım ve mizahi yazılarım çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı. "Diyarbakır Türçesi (Elma Yayınları 2004)" adlı kitabımdan başka "Pırpırım (Elma Yayınları 2005)", "Fehheng (Diyarbakır Kürt Dili Enstitüsü Yayınları)",

“Gurzek Zargotina Zarokan (Süleymaniye Enstitüsü Yayınları 2006)” ve “Nifir û Duayên Kurdî (Süleymaniye Enstitüsü Yayınları 2006)” adında dört kitabım daha bulunmaktadır.

Birinci baskısı Nisan 2004’de çıkan ve kısa zamanda tükenen “Diyarbakır Türkçesi” adlı bu kitabımı yeniden gözden geçirdim ve sonuna da hikâyemsi şeylerden bir kısım daha ilave ettim. Beğeneceğinizi umuyor, saygılarımı sunuyorum...

Mustafa Gazi

I. BÖLÜM

Açıklama

Bu kitapta kullanmış olduğum alfabe, temel olarak Kürt alfabesidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Kürtçe'nin yoğun baskısı sonucu bir kısım Türkçe seslerin Kürtçeleşmesi ve bu sesleri ifade eden işaretlerin (harflerin) Türkçe'de bulunmamasıdır.

31 Harften oluşan Kürt alfabesine, Kürtçe'de bulunmayan ama Türkçe bir ses olup Diyarbakır Türkçesi'nde yoğun olarak kullanılan (ö) ve alt tarafı (-) işaretli, arka damaktan çıkarılan ve ğ'ye yakın bir ses olan ötümlü sürekli (x)'yi ilave ettim. Böylece orijinaliteyi bozmadan bu kitabı hazırlayabildim. Zaten böyle olmasaydı Diyarbakır Türkçesi'ni, esas olarak yazıya dökmem mümkün olmayacaktı.

Türkçe'deki mı / mi, mu / mü soru eki Diyarbakır Türkçesi'nde pek kullanılmaz. Soru biçimi aşağı yukarı Kürtçe'deki gibidir. Kitabın "Melmeketten Êlesîne Yansımalar" bölümüne bakıldığında bu durum açıkça görülecektir. Gramer ile ilgili diğer bazı bilgileri "Diyarbakır Türkçesi'nde Fiil Çekimi" ve "Sözlük" bölümlerinde bulabilirsiniz.

Kürtçe Alfabe

A (a), B (b), C (c), Ç (ç), D (d), E (e), Ê (ê), F (f), G (g), H (h), I (ı), Î (î), J (j), K (k), L (l), M (m), N (n), O (o), Ö (ö) –bu harf Kürt alfabesinde yok, ama Diyarbakır Türkçesi'nde sıkça kullanıldığı için buraya aldım–, P (p), Q (q), R (r), S (s), Ş (ş), T (t), U (u), û (û), V (v), W (w), X (x), X̄ (x̄), Y (y), Z (z)

Harflerin Okunuşu:

a, b, c, ç, d, e, f, g, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, ş, t, v, y, z bunlar Türkçe'dekiler gibi okunur.

ê – Bu ses Türkçe'de yoktur. e ve ı arası bir ses verir. Örnek: êle (öyle), bêş (beş), gêt (git), bêt (bel), bêt (bez), vêrgi (vergi)

q – Bu ses Türkçe'de yoktur. Genizden gelen kalın k sesi verir. Örnek: heq (hak), qaz (kaz), qeder (kader), taqoz (takoz), raqi (rakı), seqet (sakat)

u – Bu ses Türkçe'de yoktur. ü'ye yakın bir sestir (ü sesi Diyarbakır Türkçesi'nde yoktur). Örnek: sur! (sür!), duş! (düş!), guneh (günah), sungi (süngü), turki (türkü)

û – Türkçe'deki u'nun karşılığı olan sestir. Örnek: pûl (pul), qûl (kul), mûm (mum), bûlamaç (bulamaç), memûr (memur)

w – Bu ses Türkçe'de yoktur. Arapça'daki "vav" gibi telaffuz edilir. Örnek: watan (vatan), way (vay), tawa (tava), hawa (hava), mawi (mavi)

x – Bu ses Türkçe'de yoktur. Artdamaksıl, sürekli ötümsüz ünsüzlerdendir. Örnek: taxt (taht), sexte (sahte), çox (çok), xayın (hain), xoş (hoş), toxım (tohum)

ḫ – Bu ses Türkçe'de yoktur. artdamaksıl, ötümlü sürekli ünsüzlerdendir. Arapça'daki "gayn" gibi telaffuz edilir. Türkçe'deki ğ'ye yakındır. Örnek: ḫurbet (gurbet), ḫazi (gazi), saḫ (sağ), aḫa (ağa), dax (dağ), maxara (mağara)

DİYARBAKIR TÜRKÇESİ'NDE FİİL ÇEKİMİ

Olma_x (Olmak), Gê_tma_x (Gitmek), Uşuma_x
(Üşümek) ve Gê_yma_x (Giymek) fiili

Di'li Geçmiş Zaman

Diyarbakır Türkçesi

Ben gêtım
Sen gêtın
O gêtti
Biz gêttı_x
Siz gêttız
Onlar gêttiler

Ben oldım
Sen oldın
O oldi
Biz oldı_x
Siz oldız
Onlar oldılar

Türkçesi

Ben gittim
Sen gittin
O gitti
Biz gittik
Siz gittiniz
Onlar gittiler

Ben oldum
Sen oldun
O oldu
Biz olduk
Siz oldunuz
Onlar oldular

Ben uşudum
Sen uşudun
O uşudi
Biz uşudux
Sız uşuduz
Onlar uşudiler

Ben üşüdüm
Sen üşüdün
O üşüdü
Biz üşüdük
Sız üşüdünüz
Onlar üşüdüler

Ben gêydım
Sen gêydın
O gêydi
Biz gêydıx
Sız gêydız
Onlar gêydiler

Ben giydim
Sen giydin
O giydi
Biz giydik
Sız giydiniz
Onlar giydiler

Miş'li Geçmiş Zaman

Ben olmışam
Sen olmışsan
O olmuş
Biz olmuşıx
Sız olmuşsız
Onlar olmuşlar

Ben olmuşum
Sen olmuşsun
O olmuş
Biz olmuşuz
Sız olmuşsunuz
Onlar olmuşlar

Ben gêtmişem
Sen gêtmişsen
O gêtmiş
Biz gêtmişıx
Sız gêtmişsız
Onlar gêtmişler

Ben gitmişim
Sen gitmişsin
O gitmiş
Biz gitmişiz
Sız gitmişsiniz
Onlar gitmişler

Ben uşumışem
Sen uşumışsen
O uşumış
Biz uşumışıx
Sız uşumışsız
Onlar uşumışler

Ben üşümüşüm
Sen üşümüşün
O üşümüş
Biz üşümüşüz
Siz üşümüşsünüz
Onlar üşümüşler

Ben gêymişem
Sen gêymişsen
O gêymiş
Biz gêymişıx
Sız gêymişsız
Onlar gêymişler

Ben giymişim
Sen giymişsin
O giymiş
Biz giymişiz
Siz giymişsiniz
Onlar giymişler

Şimdiki Zaman

Ben olıyam
Sen olisan
O oli
Biz olıyıx
Sız olısız
Onlar olılar

Ben oluyorum
Sen oluyorsun
O oluyor
Biz oluyoruz
Siz oluyorsunuz
Onlar oluyorlar

Ben gidiyem
Sen gidisen
O gidi
Biz gidiyıx
Sız gidisız
Onlar gidiler

Ben gidiyorum
Sen gidiyorsun
O gidiyor
Biz gidiyoruz
Siz gidiyorsunuz
Onlar gidiyorlar

Ben uşiyem
Sen uşisen
O uşı
Biz uşiyıx
Sız uşısız
Onlar uşiler

Ben üşüyorum
Sen üşüyorsun
O üşüyor
Biz üşüyoruz
Sız üşüyorsunuz
Onlar üşüyorlar

Ben gēiyem
Sen gēyisen
O gēyi
Biz gēyiyıx
Sız gēyısız
Onlar gēyiler

Ben giyiyorum
Sen giyiyorsun
O giyiyor
Biz giyiyoruz
Sız giyiyorsunuz
Onlar giiyorlar

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Ben olidım
Sen olidın
O olidi
Biz olidıx
Sız olidız
Onlar olidılar

Ben oluyordum
Sen oluyordun
O oluyordu
Biz oluyorduk
Sız oluyordunuz
Onlar oluyordular

Ben gididım
Sen gididın
O gididi
Biz gididıx
Sız gididız
Onlar gididiler

Ben gidiyordum
Sen gidiyordun
O gidiyordu
Biz gidiyorduk
Sız gidiyordunuz
Onlar gidiyordular

Ben uşıdım
Sen uşıdın
O uşıdı
Biz uşıdıx
Sız uşıdız
Onlar uşıdiler

Ben üşüyordum
Sen üşüyordun
O üşüyordu
Biz üşüyorduk
Sız üşüyordunuz
Onlar üşüyordular

Ben gêyidım
Sen gêyidın
O gêyidi
Biz gêyidıx
Sız gêyidız
Onlar gêyidiler

Ben giyyordum
Sen giyyordun
O giyyordu
Biz giyyorduk
Sız giyyordunuz
Onlar giyyordular

Gelecek Zaman

Ben olacaxam
Sen olacaxsan
O olacax
Biz olacaxıx
Sız olacaxsız
Onlar olacaxlar

Ben olacağım
Sen olacaksın
O olacak
Biz olacağız
Sız olacaksınız
Onlar olacaklar

Ben gidecaxam
Sen gidecaxsan
O gidecax
Biz gidecaxıx
Sız gidecaxsız
Onlar gidecaxlar

Ben gideceğim
Sen gideceksin
O gidecek
Biz gideceğiz
Sız gideceksiniz
Onlar gidecekler

Ben uşuyecaxam
Sen uşuyecaxsan
O uşuyecax
Biz uşuyecaxıx
Sız uşuyecaxsız
Onlar uşuyecaxlar

Ben üşüyeceğim
Sen üşüyeceksin
O üşüyecek
Biz üşüyeceğiz
Siz üşüyeceksiniz
Onlar üşüyecekler

Ben giyecaxam
Sen giyecaxsan
O giyecax
Biz giyecaxıx
Sız giyecaxsız
Onlar giyecaxlar

Ben giyeceğim
Sen giyeceksin
O giyecek
Biz giyeceğiz
Siz giyeceksiniz
Onlar giyecekler

II. BÖLÜM

SÖZLÜK

-A-

Abê : ağabey

Abêlîx : ağabeylik

Abo : şaşma bildiren bir ünlem

Ac : aç

Acıxli : acıklı, dokunaklı

Acız : bezgin, bezen, bıkan

Acız êtmax : bezdirmek, bıktırmak

Acız olmax : bıkmak, sıkılmak

Aci : acı

Açix : açık

Alemyon : alüminyum

Allahan : “sahi mi?”, “doğru mu söylüyorsun?”
anlamındaki sözcük

Altûn : altın

Ana : anne

Ando : andavallı

Anqût : ahmak

Aparmax / Göturmax : götürmek

Aqide : akide

Ardi sıra : peşi sıra

Arpaci : yankesici

Arwad : avrat

Arxa : arka

Arxalix : arkalık

Aşaxi : aşağı (aşaxtan / aşaxidan : aşağıdan)

Aşörtmen : eşofman

Ataş : ateş

Atmış : altmış
Awci : avcı
Awêl : aptal
Axıci : akıcı
Axıntı : akıntı
Axır : ahır
Axır : ağır
Axırmax : ağrımaq
Axırtmax : ağrıtmak
Axıtmax : akıtmak
Axiret : ahiret
Axmax : akmaq
Axrı : ağrı
Axşam : akşam
Axtarmax : aktarmak
Ayaqabi : ayakkabı
Ayax : ayak
Ayıt : ait
Ayıxtırmax : uyarmak, uyandırmaq
Ayle : aile
Ayrıcana : ayrıca, bundan başqa

-B-

Babaqanûç : patlıcan ezmesi, beğendi yemeği
(alinazik)

Bahali : pahalı
Bahan : bana
Barmax : parmaq
Barsax : bağırsak
Bastıq : pestil

Baxça : bahçe
 Baxım : bakım
 Baxmax : bakmak
 Baxşış : bahşış
 Baxt : baht
 Beden : sur
 Beg : bey
 Begendırmax : beğendirmek
 Begenmax : beğenmek
 Beglıx : beylik
 Behsêtnax : bahsetmek
 Behzen : bazen
 Behzi : bazı
 Bekmez : pekmez
 Ben bahan : kendi kendime
 Bêl : 1. bel 2. meni, sperm
 Bêle : böyle
 Bêlelıxlen : böylelikle
 Beluhe : oluk
 Bêmehe : “ayıp olmasın”, “yanlış anlaşılmasın”,
 “sözüm meclisten dışarı” anlamındaki sözcük
 Bêslemax : beslemek
 Bêş : beş
 Bêyın : beyin
 Bêz : bez
 Bıldırmax : bildirmek
 Bılêt : bilet
 Bılmax : bilmek
 Bılo : (çocuklar dilinde) pipi
 Bısmıl : Diyarbakır’ın Bismil ilçesi
 Bısmıla : bismillah

Bıŝê : bir şey

Bız : biz (birinci çoğul şahıs zamiri)

Bız bize : kendi kendimize

Bızım : bizim

Bibi : birine göre babasının kız kardeŝi, hala

Boncıx : boncuk

Bori : boru

Boxa : 1. boğa 2. boa yılanı

Boxça : bohça

Boxılmax : boğulmak

Boxmax : boğmak

Boxsêr : boksör

Bozo : sarışın erkek

Bögun / Bûgın : bugün

Buçux : buçuk

Buh : birini korkutmak için aniden bağıarak
söylenir

Bulxur : bulgur

Burxi : vida

Bûrın : burun

Bûrıŝıx : buruşuk

Bûrıŝmax : buruşmak

Bûrıŝtırmamax : buruşturmak

-C-

Cacıx : cacık

Carût : ateş küreği, faraŝ

Cehde : cadde

Cehdi : cadı

Cenneh : ucu kalın sopa (bir tür dövüş sopası)

Ceyran : cereyan, elektrik

Cêb : cep

Cılêt : jilet

Cılq : cıvık kimse

Cıns : garip, tuhaf

Cınubet : cenabet

Cırdon : sıçan

Cıxara / Zıxara : sigara

Cıxcıxa : jelatin

-ci / -çi : Türkçe'deki -cı / -ci, -cu / -cü eki (isimden isim ve sıfat türeten ek). (yazı-cı: yazı-cı, odıncı: odun-cu, aş-çi: aş-çı, tup-çi: tüp-çü)

Cingene : çingene

Ciwa : cıva

Ciwata : cıvata

Cizlawit : Eskiden köylülerin giydiği bir tür lastik ayakkabı

Cizma : koncu diz kapaklarına kadar çıkan bir çeşit ayakkabı, çizme

Curm : cereme

-Ç-

Çakêt : ceket

Çalxıcı : çalgıcı

Çalxi : çalgı

Çanqal : çengel

Çaqala : çağla

Çarşıya Şewıti : Diyarbakır'ın Balıkcılarbaşı semtinde bulunan ünlü bir çarşı, Yanık Çarşı

Çarx : çark

Çarxalamax : çalkalamak
 Çay : nehir
 Çayxana : çayhane
 Çegirdeg : çekirdek
 Çeligçubux / Çeligçibox : çelikçomak (oyunu)
 Çepik : 1. alkış 2. bir folklor oyunu
 Çerdeg : çekirdek
 Çewiri : çeviri
 Çewırmax : çevirmek
 Çewrılmax : çevrilmek
 Çıço : (çocuklar dilinde) meme
 Çıftlıx : çiftlik
 Çılaqa : geveze
 Çılık : kadın cinsel organı (bu sözcük genellikle küfürlerde kullanılır)
 Çınık : az, biraz, çok az, azıcık
 Çırmax : insan, kedi vb. tırnağı
 Çırmax atmax : tırmalamak, tırnak batırmak
 Çıxar : çıkar
 Çıxari : piknik
 Çıxarmax : çıkarmak
 Çıxıntı : çıkıntı
 Çıxıx : çıkık
 Çıxmax : çıkmak
 Çız / Cız : bir çeşit iskambil oyunu
 Çızıx : çizik
 Çızmax / Cızmax : çizmek
 Çızxi / Cızxi : çizgi
 Çibox / Çubux : çubuk
 Çig : çiğ
 Çiköfte : çiğköfte

Çimmax : (suda) yüzmek
Çingo : çinko
Çiplax : çıplak
Çocıx : çocuk
Çolıx çocıx : çoluk çocuk
Çox : çok
Çoxlıx : çokluk
Çubux : çubuk
Çuqulata : çikolata
Çut : çift, "tek" in karşıtı
Çutqafa : kafası çiftmiş gibi olan kimse
Çuxur : çukur

-D-

Dabaxana : tabakxane
Dalqawûx : dalkavuk
Dalyarraş : şaklaban (hakaret yollu kullanılır)
Daraba : kepenk
Darti : tartı
Dartmax : tartmak
Daş : taş
Daşax : testis
Daşaxlı : yürekli, cesur (erkek)
Datli : tatlı
Dawar : sığır, büyükbaş hayvan
Daxdaxan : dardağan
De : haydi
Degdirmax : değdirmek
Degeneg : değnek
Deger : değer

Degıl : değil
 Degırman : deęirmen
 Degışım : değişim
 Degışıx : değişik
 Degışıxlıx : değişiklik
 Degışmax : değişmek
 Degıştırmıx : değıştirmek
 Degmax : deęmek
 Dehwa : 1. dava 2. (argo) sevgili
 Delilo : bir folklor oyunu
 Deqe / Daqa : dakika
 Derman : (argo) esrar
 Destere : testere
 Desti : testi
 Devşorbe : “çorba ağızlı”, “ağız salyalı”, “sersem,
 aptal” anlamına gelen hakaret sözcüğü
 Dewır : devir
 Dewırmax : devirmek
 Dewrılmax : devrilmek
 Dewrım : devrim
 Dewrısı : ertesi
 Dewrıx : devrik
 Dexil : masa gözü, çekmece, para koymak için
 kullanılan çekmece
 Dezge : tezgah
 Dêmax : 1. demek, söylemek 2. demek, demek
 ki, o halde, şu halde
 Dêmisen : meęer
 Dıngılafıstan : tahterevalli
 Dıngılawa : Diyarbakır'daki ünlü bir yüzme
 havuzu

Dıdıdıqına : ucu ucuna, santimi santimine

-dır, -tır : ek fiilin geniş zamanının tekil 3. şahıs şekli. Türkçe'deki -dır / -dir; -dur / -dür; -tır / -tir; -tur / -tür ekine denk düşmektedir. (para-dır: para-dır, egri-dır: eğri-dir, hoş-tır: hoş-tur, uzgun-dır: üzgün-dür)

Dıblıx : bardak altlığı

Dıng : çeltik değirmeni

Dırek : direkt

Dıyisen belki : sanki, sanırsın ki

Dolmış : dolmuş

Dolxi : dolgu

Domatêz : domates

Donıx : donuk

Doxım : doğum

Doxırmax : doğurmak

Doxı : doğu

Doxmax : doğmak

Doxrıçi : sahici

Doxrıçidan : sahiden

Doxrı : doğru

Doxtor : doktor

Dögecax : dövecek

Dögmax : dövmek

Dögme : dövme

Döguş : dövüş

Döguşmax : dövüşmek

Dugme : düğme

Dugum : düğüm

Dugumlemax : düğümlemek

Dugun : düğün

Dunegın : dün
Duzma_x : düzmek
Dûwa_x : duvak
Dûy_xi : duygu

-E-

Eceba : acaba
Eczaxana : eczane
Eç êtma_x : (çocuklar dilinde) dövmek, vurmak
Ee : (çocuklar dilinde) kaka
Eferım : aferin, bravo
Efrût : ifrit
Ege : eğe
Eger : 1. eğer, şayet 2. eyer
Egıl : Diyarbakır'ın Eğil ilçesi
Egılma_x : eğilmek
Egıtma_x : eğitmek
Egı_x : eğik
Egma_x : eğmek
Egrılma_x : eğrilmek
Egri : eğri
Egri bugri : eğri büğrü
Ehe : eyvah
Ejdad : ecdat
Eksi : aksi
Eksilı_x : aksilik
Eksoz : egzos
Elebrûs : alabros
Elelo : hindi
Elewi : alevi

Eleykimeselam : aleykümseâm
 Elhemdula : elhamdülillah
 Elipaşa : Diyarbakır'ın Sur-ıçi beldesinde bir mahalle
 Emce : amca
 Emi : amca
 Enteb : Gaziantep
 Enzele : Diyarbakır'ın Çiftkapı semtinde bulunan bir su kaynağı
 Erbana : tef
 Erbedaş : Diyarbakır'ın bir mahallesi
 Ereba : Arap
 Ereba : araba
 Ereşêx : Diyarbakır'ın Sur-ıçi beldesinde bir mahalle
 Erımax : erimek
 Errık : “vay be!”, “vay anasını!” anlamındaki taac-cüp sözcüğü
 Erxani : Diyarbakır'ın Ergani ilçesi
 Eşed : şahadet
 Eşki : ekşi
 Eşkilıx : ekşilik
 Eşkimax : ekşimek
 Eşkitmax : ekşitmek
 Eteglıx : eteklik
 Evdest : abdest
 Evdestxana : abdesthane
 Ey : öğrenme ifade eden bir ünlem
 Eyıb : ayıp
 Eyi : iyi
 Eyileşmax : iyileşmek

Eyilıx : iyilik
Eyni : aynı
Eywa : ayva
Eywan : ayvan
Eywax : eyvah
Ezıx : ezik

-Ê-

Ê : birinin konuşmaya başlamasını veya konuşmaya devam etmesini sağlamak için söylenen sözcük

Êle : öyle
Êlelıxnen : öylelikle
Êlese : öyleyse
Êş : eş
Êşlıx : eşlik
Êtmax : etmek
Êwala : eyvallah

-F-

Fanolye : fanila
Faqulte : fakülte
Faul : favori
Fayız : faiz
Ferman : fermuar
Fêsat : fesatçı, arabozucu
Fêsatlıx : fesatçılık, arabozuculuk

Fırlama : “piç” anlamındaki bu sözcük hakaret yollu kullanılır (mecazi olarak açığöz, kurnaz, insanı çabuk kandırabilen kimseler için de kullanılır)

Fış êtmax : sümkürmek

Filketen : firkete

Fit olmax : ödeşmek

Florans : floresan

Fotêr : fötr şapka

-G-

Gawur : gavur

Gedê bajêr : şehir kabadayı

Gegırmax : geçirmek

Gelgelaxın : gelgelelim

Gemig : kemik

Gendisi / Kendisi : kendisi

Gendi / Kendi : kendi

Gendilxından / Kendilxından : kendiliğinden

Gendi gendine / Kendi kendine : kendi kendine

Gezmax : 1. gezmek 2. gezinti

Gêc : geç

Gêce : gece

Gêcelıx : gecelik

Gêceqondi : gecekondı

Gêçım : geçim

Gêçınmax : geçinmek

Gêçırmax : geçirmek

Gêçış : geçiş

Gêçmax : geçmek

Gênc : genç

Gênci : gerici

Gêri : geri

Gêtmax : gitmek

Gêttıxçe : gittikçe

Gêydırma~~x~~ : giydirmek

Gêyma~~x~~ : giymek

Gêyını~~x~~ : giyinik

Gırmı : yirmi

Gişi : kişi

Gopo : tombul yanaklı

Gögus : göğüs

Göşe : köşe

Göt oxlani : (argo) ibne

Götgöt : (argo) ibne

Götoş : (argo) ibne

-gul : isimlerin sonuna eklenen ("soy, aile" kavramı veren) ek, -gil. (babamgule gêtti: babamgile gitti)

Gundi : cahil, bilgisiz ("köylü" anlamına gelen bu Kürtçe kelime mecazen kullanılmaktadır)

Guneh : günah

Gunehi gelma~~x~~ : (birine) acımak

Gunlı~~x~~ : günlük

Gurgur baba : (çocuklar dilinde) gök gürültüsü

Guwenlı~~x~~ : güvenlik

Guwenma~~x~~ : güvenmek

-H-

Ha : "buyur?", "ne var?", "ne istiyorsun?" anlamına gelen sözcük

Hadê : haydi

Hadır : işte, aha, budur

Hala hala hêy : karşıdakileri sinirlendirmek veya kıskandırmak amacıyla söylenir

Hama : 1. ama, lâkin 2. hemen
 Hammaki : neredeyse
 Hanê : hani
 Hanqısı : hangisi
 Hanqi : hangi
 Hawanta : avanta
 Hawli / Awli : avlu
 He : evet
 Heb : hap
 Hebçi : hap türü uyuşturucu ilaç bağımlısı olan
 Hebe : tane
 Hemam oxlani : (argo) ibne
 Hemrewat : bir zamanlar Diyarbakır'ın içme suyu ihtiyacını karşılayan Karacadağ eteklerindeki su kaynağı
 Henek : şaka
 Henek êtmax : şaka yapmak
 Henekçi : şakacı
 Henıfi : hanefi
 Hepıs : hapis
 Hepısxana : hapishane
 Hepsêtmax : hapsetmek
 Heq : hak
 Heqet : sahi, doğru
 Heqeten : hakikaten, gerçekten, sahiden
 Heqıqi : hakiki
 Heqli : haklı
 Heqsız : haksız
 Hesir : hasır
 Heso : iyi nitelikleri kendinde toplamış olan
 Hesosi : daha iyisi, daha güzeli, daha mükemmeli

Hew hew : havlama sesi, hav hav

Hewız : havuz

Hewlemax : havlamak

Hewş : avlu

Heyf : intikam

Heywan : hayvan

Hêç : hiç

Hênê : Diyarbakır'ın Hani ilçesi

Hêrs : kızgınlık, öfke

Hêrslenmax : kızmak, öfkelenmek

Hoho : usanç belirten bir ünlem

Hokê : 1. (çocuklar dilinde) turist 2. okey oyunu

ve aracı

Holık / Hulle : çoban kulübesi

-I-

Istafıla : estağfurullah

Ixlamûr : ihlamur

Ixtiyar : ihtiyar

-İ-

İbrıx : ibrik

İftıxar : iftihar

İlan : yılan

İqna : ikna

İspayi : Diyarbakır'daki ünlü Sipahi çarşısı

İstop : stop, durma

İşıtxmax / Dûymax : işitmek, duymak

İşxal : işgal

İxbar : ihbar

İyêh : “şuna bak hele!” anlamındaki sözcük

-K-

Keçel : kel

Keko : kabadayı

Kele : ayol (kadınlar kullanır)

Kelek : ırmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal

Keleşqof : kalaşnikof

Kelleboş : boş kafalı

Kello : kel, başında saç olmayan (erkek)

Kene : (argo) para

Kerxana : genelev

Kesix : kesik

Kewaşe : çürük, adi kimse

Kêf : keyif

Kêf êtmax : keyif sürmek

Kêfçi : ehli keyif, keyif düşkünü

Kêş : esrarkeş

Kırêc : kireç

Kış : tavukları kovalamak için çıkarılan ses

Kıx : küçük çocukların pis, kötü bir şey yemelerini engellemek için söylenen sözcük

Kibebûmbar : bumbar (yemeği)

Kibequdur : bir yemek ismi

Kitlemax : kilitlemek

Kitli : kilitli

Korfistan : rastlantı sonucu, tesadüfen

Kortık : çukur

Köti : kötü
Kötülük : kötülük
Kuçe : sokak
Kuçeçixmaz : çıkmaz sokak
Kul tabaxi : sigara tablası, küllük
Kuleh : külâh
Kulxan : külhan
Kunci : susam
Kupeli : Diyarbakır'daki ünlü bir yüzme havuzu
Kursi : kürsü

-L-

Lal : dilsiz
Lalo : dilsiz erkek

-lan / -len : kelimenin sonuna eklenen
(Türkçe'deki "ile"ye denk düşen) bağlaç. (babasıy-
lan bereber gëtti: babası ile beraber gitti, demir-len
paxır: demir-le bakır)

Lawık : (argo) ibne

Legleg : leylek

Lê : kadınlara seslenmek için kullanılan bir
sözcük

-li : isimden sıfat türeten ek. bu ek Türkçe'de -lı
/ -li / -lu / lü biçimindedir. (dat-li: tat-lı, bilgi-li:
bilgi-li, tûtım-li: tutum-lu, kultur-li: kültür-lü)

Licê : Diyarbakır'ın Lice ilçesi

Lıra : Lira

Lo : erkeklere seslenmek için kullanılan bir
sözcük

Lökuz : lüks lamba

-M-

Ma : bir soru sözcüğü

Malo : salak, sünepe erkek

Manita : (argo) sevgili

Manxal : mangal

Marol : marul

-max : Türkçe'deki mak/mek eki. (êt-max: etmek, dög-max: dövmek, gul-max: gülmek, vs.)

Maxsûs : mahsus

Meene : muayene

Meenexana : muayenehane

Meftûne : patlıcan, biber, et vb. şeylerden yapılan ve bir kaç çeşidi olan sulu yemek

Mehê / Mehik : (çocuklar dilinde) kuzu

Mehfêmax : mahvetmek

Mehla Qotika : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Mehle : mahalle

Mehne : bahane

Mehwin / Mehwen : muavin

Merheli : Diyarbakır'ın bir mahallesi

Meşxûl : meşgul

Mêlîgehmet : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Mıqawa : mukavva

Mıqladız : mıknaş

Mısafir : misafir

Mıx : mih

Morix : moruk

Musehde : izin

Mutehit : müteahhit
Muwaqat : muvakkat
Muxtar : muhtar

-N-

Nami diger : namı değer
Nehlet : lanet
Nehlet gelsin : lanet olsun, Allah kahretsin
Nerdıwan / Merdıwan : merdiven
Nezere : bir çeşit iskambil oyunu
Nêrde : nerede
Noxıt : nohut
Noxsan : noksan, eksik
Noxta : nokta

-O-

Olıx : oluk
Olıxın : olgun
Operlo : hoparlör
Orıspı : orospu
Orıx : org
Osırıx : osuruk
Osırıx atmax : yellenmek
Osırıxçi : devamlı yellenen kimse
Otırax : oturak
Otırmax : oturmak
Otızbir çekmax : (erkek) masturbasyon yapmak
Otobos : otobüs
Ox : oh

Oıl : oğul
Oımaı : okumak
Oır : okur
Oır : uğur
Oırlamaı : uğurlamak
Oırlı : uğurlu
Oırsız : uğursuz
Oıtmaı : okutmak
Oılan : 1. oğlan 2. (argo) ibne 3. (çocuklar dilinde filmlerde) baş aktör
Oılanbêş : (argo) ibne
Oılanci : (argo) oğlancı, kulampara
Oışamaı : okşamak
Oıweş : “oh olsun”, “canıma değsin” anlamında-
ki sözcük
Oıy : oyuk

-Ö-

Öbursi : öbürü, diğeri, öteki
Ög : ön (ögi: önü, ögune: önüne, ögunde: önünde, ögunden: önünden)
Öge : üvey
Ögmaı : övmek
Örtmen : (çocuklar dilinde) öğretmen
Övle : öğle
Övleleyin : öğle vakti, öğleyin
Özi : kendi, kendisi
Özi özune : kendi kendine

-P-

Pambox / Pamox : pamuk

Pantor : pantolon

Pardiso : pardösü

Parkê : parka

Paxır : bakır

Payton : fayton

Pêşın : peşin

Pêştımal : peştimal

Pêxember : peygamber

Pêxas / Pêxwas : (argo) kabadayı

Pırêze : ağız yapma, bilmez görünme işi

Pırêzeci : ağız yapan, bilmez görünen kimse

Pırpırım : semizotu

Pısık : kedi

Pısqılêt : bisiklet

Pısqılêtçi : bisiklet kiraya veren kimse

Pışırmax : pişirmek

Pışmax : pişmek

Pışo : (çocuklar dilinde) kedi

Pışt : kediyi kovmak için kullanılır, pist

Pıçax : bıçak

Pıçaxçi : iyi bıçak kullanan kimse

Pin : kuş (özellikle güvercin) barınağı

Pıslıx : pislik

Pısqobat : psikopat

Pıyanxo : piyango

Polês : polis

Pox : bok

Poxçi : (kaba konuşmada) kanalizasyon işinde çalışan kimse

Pozdırmax : bozdurmak

Pozılmax : bozulmak

Pozinti : bozuntu

Pozıx : bozuk

Pozıxlx : bozukluk

Pozmax : bozmak

Pûşi : poşu

-Q-

Qablama : ikiyüzlü, adi, sahtekar kimse

Qabox : kabuk

Qapan : kantar

Qapora : kaparo

Qara hubur : iri ve tatlı bir çeşit kara dut

Qardaş : erkek kardeş

Qawat : pezevenk

Qawax : kavak

Qawmax : kovmak

Qawxa : kavga

Qaxıx : kalkık

Qaxmax : kalkmak

Qayım : dama oyununun berabere bitmesi

Qayxi : kaygı

Qazma / Balta : kaz kafalı kimse

Qazmalıx yapmax : Kaz kafalılık etmek

Qebrax : pezevenk

Qeda : bela, musibet, felaket

Qeder : 1. kadar 2. kader

Qehwalti : kahvaltı
 Qehwe : 1. kahve 2. kahvehane
 Qehwexana : kahvehane, kıraathane
 Qele : kale
 Qerejdax : Karacadağ
 Qerez : inat
 Qestel : çeşme
 Qeşmer : soytarı, maskara
 Qeybêtmax : kaybetmek
 Qeydêtmax : kaydetmek
 Qeysi : kayısı
 Qıcıx : birine veya birinin hareketlerine karşı
 sinir olma
 Qıcıxçi : hareketleriyle karşısındakileri kızdırıp
 sık sık moralini bozan kimse
 Qıdıx : gıdıklanma
 Qıdıxlamax : gıdıklamak
 Qılopılo : dalavere, katakulli, oyun, hile
 Qınık : az, biraz, azıcık, küçücük, ufacık
 Qırêder : grayder
 Qırtık : az, biraz, azıcık, küçücük, ufacık
 Qırx : kırk
 Qıti : bir cins hıyar
 Qıx : gık
 Qocıx : gocuk
 Qoltıx : koltuk
 Qomsêr : komiser
 Qondıra : kundura
 Qonışmax : konuşmak
 Qonıx : konuk
 Qontapılaq : kontrplak

Qopılmax : kopmak
Qopıx : kopuk
Qorxax : korkak
Qorxıtmax : korkutmaq
Qorxi : korku
Qorxmax : korkmaq
Qoşıcı : koşucu
Qoşı : koşu
Qotık : izmarit
Qotıkçı : izmarit için kimse, izmaritçi
Qoxalı : kokulu
Qoxıtmax : kokutmaq
Qoxi : koku
Qoxmax : kokmaq
Qudumsuz : uğursuz
Qulax : kulak
Qulbe / Qıble : kible
Qulık : delik
Quncık : iç köşe
Qurbehe : kurbağa
Quri : kuru
Quti : qutu
Qûşxana : tencere
Qûyi : kuyu
Qûyrıx : kuyruk

-R-

Reben : zavallı

Raqlaq : tahta vb. şeylərə vururken çıkan tak sesi

Rûto : sefil, beş parasız, çulsuz, züğürt (erkek)

-S-

Sahan : sana

-san / -sen : Türkçe'deki -sın / -sin / -sun / -sün'e denk düşen, isim ve fiil türünden yüklemlere eklenen tekil 2. şahıs eki. (qalmış-san: kalmış-sın, gelmiş-sen: gelmiş-sin, çocuk-san: çocuk-sun, ölmüş-sen: ölmüş-sün)

Sancmax : (akrep, yılan, arı vb.) sokmak

Sarxi : sargı

Sarxi bêzi : sargı bezi

Sator : satır (kesici satır aleti)

Sawci : savcı

Sawox : soğuk

Sax : sağ

Saxlamax : saklamak

Saxlax : sağlık

Saxli : saklı

Saxsi : saksı

Sayxi : saygı

Seet : saat

Seetler olsun : hamamdan çıkanlara veya tıraş olanlara söylenen bir nezaket sözü, "sıhhatler olsun"

Seheb : sahip

Selamûeleykım : selâmünaleyküm

Selexana : kesimevi

Selexanaci : sünepe

Sen sahan : (sen) kendi kendine

Sepmax : serpmek

Sewınmax : sevinmek

Sewmax : sevmek

Sewq : sevk
 Sewq êtmax : sevk etmek
 Sexte : sahte
 Sextekar : sahtekar
 Sımaq : sumak
 -sın : tekil 3. şahıs emir eki. bu ek Türkçe'de -sın / -sin / -sun / sün biçimindedir. (yax-sın: yak-sın, gêt-sın: git-sın, qoy-sın: koy-sun, sur-sın: sür-sün)
 Sıpob : supap
 Sıtar : koruma (Allah seni sıtar êtsın: Allah seni korusun)
 Sıtl : bakraç
 Sıx : sık
 Sıxılmax : sıkılmak
 Sıxıntı : sıkıntı
 Sıxi : sıkı
 Sıxi fıxi : sıkı fıkı
 Sıxmax : sıkırmak
 -sız : Türkçe'deki -sız / siz, -suz / süz olumsuzluk eki (isimden olumsuz sıfat türeten ek). (hawa-sız: hava-sız, el-sız: el-siz, sû-sız: su-suz, yuz-sız: yüz-süz)
 Sız : siz
 Sız size : (siz) kendi kendinize
 Sıcax : sıcak
 Silix : silik
 Sıxorta : sigorta
 Sofi : sofı
 Solix : 1. soluk, solmuş olan 2. soluk, nefes
 Sorxi : sorgu
 Sotali yêr : tekin olmayan yer

Soxıştıрма_x : sokuşturmak

Soxma_x : sokmak

Soyını_x : soyunuk

Soyı_x : soyulmuş olan

Soy_xın : soygun

Söğma_x : sövmek

Sölema_x : söylemek

Sölenti : söylenti

Sönü_x : sönük

Sulehi : sürahi

Suwari : süvari

-Ş-

Şanpaz : keskin nişancı

Şanso : şanslı erkek

Şarpa : eşarp

Şaşo : şaşı erkek

Şawqa : şapka

Şehire / şehre : şehriye

Şebşebok : “yarasa” anlamına gelen bu (Kürtçe)
sözcük hakaret amacıyla kullanılır

Şeşbêş : “şaşı” anlamındaki hakaret sözcüğü

Şê : şey

Şê_x : şeyh

Şêxzade : şehzade

Şofêr : şoför

Şofêrlı_x : şoförlük

Şorba : çorba

Şorık : salya

Şuşe : şişe

-T-

Takêş : tek eşli, bir eşi olmayan

Taqladolabi : dönmedolap

Tawox : tavuk

Taxılmax : takılmak

Taxıntı : takıntı

Taxım : takım

Taxma : takma

Taxmax : takmak

Taxsi : taksi

Taxt : 1. taht 2. eskiden sıcak yaz akşamlarında toprak damlara konulup etrafı "sıtara" denilen örtüyle çevrildikten sonra üzerinde yatılan, anne-baba ile küçük yaştaki çocuklarının da sığabileceği büyüklükte tahtadan yapılmış yatak

Taxta : tahta

Tay : denk

Tekeleg : tekerlek

Teklamba : bir gözü kör olan kimseler için hakaret yollu söylenir

Tekmeg : tekme

Telik : terlik

Tene : tane

Tepık : tekme

Teqawit : tekaüt

Terawih : teravi

Teşqele : şamata, curcuna, problem

Teşt : leğen

Teze : taze

Tezelemax : tazelemek, yenilemek

Têl : tel
 Têlxraf : telgraf
 Têlsız : telsiz
 Têz : tez
 Têze : teyze
 Tıfû : tuh!
 Tılili : zılgıt
 Tırşık : türlü (vb. sulu yemekler)
 Tırşıkçı : yaltakçı, yağcı, pohpohçu
 Tısbeh : tespih
 Tıxamax : tıkamak
 Tıyare : uçak
 Tikış : dikiş
 Tikmax : dikmek
 Tiktırmax : diktirmek
 Topıx : topuk
 Tor : ağ
 Tox : tok
 Toxanmax : dokunmak, ilişmek
 Toxım : tohum
 Toxlıx : tokluk
 Toxli : toklu
 Toy : düğün
 Töbe : tövbe
 Töbe ıstafila : tövbe estağfurullah
 Tökulmax : dökülmek
 Tökux : dökük
 Tökmax : dökmek
 Trên xetti : tren yolu hattı, demir yolu hattı
 Tuken : dükkân
 Tulux : tulum, tuluk

Turli : türlü
Turşi : turşu
Tûman : don, kilot
Tûtıxlama_x : tutuklamak
Tûtıxli : tutuklu
Tûtıya : çinko

-U-

Ufurma_x : üfürmek
Uhu : öhö
Usteli_x : üstelik
Uşuma_x : üşümek
Uti : ütü
Utilema_x : ütölemek

-Û-

Û : ve ("ve" bağlacı Diyarbakır Türkçesinde hiç kullanılmaz, bunun yerine Kürtçe "û" bağlacı kullanılır)

Ûcırım : uçurum
Ûcırma_x : 1. uçurmak 2. çalmak, aşırmaq
Ûfa_x : ufak
Ûla : hey, behey, ulan
Ûrdımdüymaz : vurdumduymaz
Ûrıla_x : vurulmak
Ûrma_x : vurmak
Ûşa_x : 1. uşak 2. çocuk
Ûxrama_x : uğramak
Ûyxi : uyku

Ûzax : uzak

Ûzin : uzun

-V-

Vêregen : ibne

Vêrmax : vermek

Vıdvidok : geveze

Vır vır : dır dır

-W-

Wa : “sahi mi?”, “doğru mu söylüyorsun?”, “ya öyle mi?” anlamındaki taaccüp sözcüğü

Walla : vallahi

Waqıt : vakit

Wax : vah

Waxt : vakit

Way : vay

Wazgêçmax : vazgeçmek

Weh weh : sığırları kovmak için kullanılan sözcük

Wehûw : bir taaccüp sözcüğü

Wereqe : varaka

Wey : vay

Wê : bir taaccüp sözcüğü

Wış kele : kadınların kullandığı bir taaccüp sözcüğü

-X-

Xaç : haç

Xalis : halis

Xali : halı

Xam : ham

Xamûr : hamur

Xan : han

Xançepek : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Xanım : hanım

Xar : misket

Xaraj : garaj

Xaranti : garanti

Xardiyan : gardiyan

Xarman : harman

Xarxara : gargara

Xas : has

Xaşlamaş : haşlamak

Xaşxaş : haşhaş

Xata : hata

Xatır : hatır

Xatûn : hatun

Xatûn Qesteli : Diyarbakır'ın Mardinkapı semtinde, mezarlık civarında bulunan tarihi bir çeşme

Xawli : havlu

Xax : el, yabancı

Xaye : gaye

Xayın : hain

Xaz : gaz

Xazoz : gazoz
Xazte : gazete
Xeber : haber
Xeberdar : haberdar
Xedeme : hademe
Xefif : hafif
Xelfe : kalfa
Xelife : halife
Xençer : hançer
Xerc : harç
Xercemax : harcamak
Xerclx : harçlık
Xerib : garip
Xeriban : gariban
Xesis : hasis
Xeste : hasta
Xestelenmax : hastalanmak
Xestelx : hastalık
Xestexana : hastane
Xestexanalx : hastanelik
Xet : hat
Xetmêtmax : hatmetmek
Xezeb : gazap
Xezine : hazine
Xêr : hayır, sevap
Xêrli : hayırlı
Xêrola : hayrola?
Xêrsız : hayırsız
Xêvo : enayi
Xıdır xıdır : gıcır gıcır
Xıjırtı : gıcırtı

Xıxıj : gıcırtı, gıcırdama
Xımbıl : hımbıl
Xınc : hınç
Xınzır : hınzır
Xıraba : yıkık, harabe
Xıram : gram
Xırdawat : hırdavat
Xıristiyan : hıristiyan
Xırnık : sümük
Xırpo : adi herif, hırbo
Xırtlax : gırtlak
Xırxır : gırgır
Xırxız : hırsız
Xısım : hısım
Xışırdamax : hışırdamak
Xışırtı : hışırtı
Xıyab : gıyap
Xıyar : hıyar
Xız : hız
Xızır : hızır
Xızli : hızlı
Xızma : hızma
Xızmet : hizmet
Xoca : hoca
Xol : gol
Xonca : gonca
Xor : hor
Xorlamax : horlamak
Xoroz : horoz
Xortım : hortum
Xoş : hoş

Xoşaf : hoşaf
Xoşbêş : sohbet
Xoşlıxnan : iyilikle, güzellikle
Xowarda : hovarda
Xrêş : gres
Xurbet : gurbet
Xurda : hurda
Xurdaxaş : hurdaxaş
Xurma : hurma
Xurûb : grup
Xurxur : horlama, horultu
Xurxur : karın gurultusu
Xuşxuş : hışırdama, hışırtı
Xûgi : haraç

-Y-

Yalanız : yalnız
Yalawuz : yalnız
Yanê : yani
Yarraş : penis
Yarxi : yargı
Yaw : yahu, hey, behey, be
Yawaş : yavaş
Yawaşçana : yavaş bir şekilde, usulcacık
Yawri : yavru
Yawûşax : “bit yavrusu, sirke” anlamındaki bu
sözcük hakaret yollu söylenir
Yaxa : 1. yaka 2. yakı
Yaxacax : yakacak
Yaxalamax : yakalamak

Yaxın : yakın
 Yaxma_x : yakmak
 Yaxma_x : yağmak
 Yaxut : yahut
 Yazı_{xi} gelma_x : acımak
 Yêdırma_x : yedirmek
 Yêgen : yeğen
 Yê_m : yem
 Yêma_x : yemek (yemek)
 Yêmeg : yemek
 Yê_mın : yemin
 Yêndırma_x : indirmek
 Yêngi : yeni (bu sözcük eskisi gibi kullanılmıyor,
 bunun yerine “yêni” sözcüğü yerleşmiş durumda)
 Yêni_x : 1. inik 2. yenik, mağlup
 Yêni_{ma}_x : 1. inmek 2. yenmek, mağlup etmek
 Yê_r : yer
 Yê_tım : yetim
 Yê_tım_xana : yetimhane
 Yê_tiş_{ma}_x : yetişmek
 Yê_tiştir_{ma}_x : yetiştirmek
 Yê_tma_x : yetmek
 Yı_xama_x : yıkamak
 Yı_xıcı : yıkıcı
 Yı_xılma_x : yıkılmak
 Yı_xım : yıkım
 Yı_xıntı : yıkıntı
 Yı_xı_x : yıkık
 Yı_xma_x : yıkmak
 Yı_xma_x : yağmak
 Yolci : yolcu

Yollıx : yolluk
Yomsız : uğursuz
Yorılma^x : yorulmak
Yor^xın : yorgun
Yox : hayır, yok
Yox lo : “yok be!”, “sahi mi?” anlamındaki söz
Yoxın : yoğun
Yoxırma^x : yoğurmak
Yoxırt : yoğurt
Yoxlama^x : yoklamak
Yoxlıx : yokluk
Yömye : yövmiye
Yuxari : yukarı
Yuxi : Uyku
Yû : yuh

-Z-

Zar : zahir
Zatan : zaten
Zaturye : zatürre
Zava : damat
Zebeleh : iri yarı, güçlü kuvvetli kimse
Zehif : zayıf
Zıbıl : 1. çöp yığını 2. pis, adi kimse
Zırto : eşek herif, kaba ve görgüsüz herif
Zıtige qaxma^x : çifte atmak
Zıtık : at, eşek, katır gibi hayvanların çiftesi
Zıtık atma^x : çifte atmak

III. BÖLÜM

TABİRLER

-A-

Ala sahan! : “Hoppala!” “Buyur bakalım!”

Allah’a heq rewadır? : “Haksızlığın böylesini Allah da kabul etmez.”

Allah’ın ataşı : Haşarı, yaramaz çocuklar için söylenir.

Allah’ını şaşırmax : Pusulasını şaşırmaq.

Ardan vêren war? : “Niye bu kadar acele ediyor-sun? Acele etmeni gerektirecek bir neden yok.”

Ardına vêrmax : 1. Kovalamak 2. (Argo) Ters yönden cinsel ilişkide bulunmak.

Atma Receb : “Amma da atıyorsun ha!” “Böyle yalan olmaz!”

Awêl awêl baxımax : Aptal aptal bakmak.

Ayaxına eyi olmax : Çaktırmadan ortalıktan yok olmak, “toz olmak.”

-B-

Baban rehmet Terzi Ehmet : “İşin özü aynen öyle dediğin gibidir.” “Tam üstüne bastın.”

Bahan derttir? : “Bana hiç de dert değil!” “Umurumda bile değil!” “Umurumdaydı sanki!”

Barmaxını her delige soxmax : Her işe burnunu sokmak.

Başı göti : Hepsi hepsi, topu topu.

Baxtına duşmax : Ocağına düşmek.

Bayrama ne giyecaxsan? : “Elindeki bütün kozlar bitti, ya şimdi ne halt edeceksin?”

Berdan berdan olma^x : Kimin ne yaptığıнын belli olmadığı, kimsenin kimseden haberinin olmadığı, karmakarışık bir durum meydana gelmek.

Bize yox içine pox : “Bize faydası dokunmayan, bizim olmayan şey olmaz olsun.”

Bi erkekte bû qeder şans! : “Böyle müthiş şans görülmemiş şey!”

-Ç-

Çaydan gêçerken göt göte degma^x : (Alay yollu) İki kişi arasındaki çok uzak, muğlak ya da ne idüğü belirsiz akrabalığı anlatır.

Çem û çem : Tümden, hiç geri gelmemecesine.

Çoxl^x poxl^xtır : (Bir iş yapılırken) Çokluk (insan çokluğu) yarar değil zarar getirir.

-D-

Dezgeye gelma^x : Üçkâğda gelmek.

Dezgeye getirma^x : Üçkâğda getirmek.

Dıms û bekmez farqêtmez : Ha Kürtçe dıms (pekmez), ha Türkçe pekmez, ikisi de birdir, ikisi de aynı kapıya çıkar.

Diyisen belki bûrni cıxcıxadır (yanmı) : Yüzsüz, utanmaz, sıkılmaz kimseler için söylenir.

Diyisen belki ewliya torridir : Çok şanslı kimseler için söylenir.

Diyisen belki qazma kurek sallı qolı yorlı : Bir

kazancın hiç yorulmadan elde edildiğini anlatır.

Diyisen belki qıtlıxtan çıxmış : Kıtlıktan çıkmış gibi (yemek), hiç yememiş ya da doymayacakmış gibi (yemek).

Domızdan ne qoparsan kardır : Sevilmeyen ya da cimri birinden bir şey alınırken söylenir.

Dûman olmax : Toz olmak (bakınız “Ayaxına eyi olmax”)

-E-

Ekmegine mehni olmax : Ekmeğiyle oynamak, işinden veya kazancından etmek.

Ekmek yoxtır yêmaxa, atlan gider sıçmaxa : Yoksul olduğu halde, zenginler gibi yaşamaya çalışan kimse için alay yollu söylenir.

Eko'nın pici : (Mecazi olarak) Yetim, sahipsiz, zavallı kimse.

Erkeklixiine pox surmemax : Erkekliğine toz kon-durmamak.

Eşedini getirmax : şahadet getirmek, kelime-i şahadet denen Arapça sözü söylemek.

Evi eywan olmax : Mahvolmak, perişan olmak.

Ewliya şansi : Büyük şans, müthiş şans.

-F-

Felek olsa elimden qurtulamaz : “Benden kaçmaz.”

Fırnciya söle ekmek çıxarmasın : “Bu kadar şans normaldir, şansın bu kadarı herkeste olur.”

-G-

Göt qorxısi : Can korkusu.

Göti pıt pıt atma_x : Çok korkmak, ödü kopmak.

Göti vıt vıt êtma_x : Çok korkmak, ödü kopmak.

Götunde qaç qıl oldı_xını bılma_x : Ne mal olduğunu bilmek.

Götunun qorxısından : Canının korkusundan.

Gunduz naxıra axşam axıra : İşsiz güçsüz, boşta gezen kimseler için söylenir.

Guwendı_xımız bi babamızdır, o da her gêce anamızı ...! : “Bu zamanda kimseye güven olmaz, bu devirde insan babasına bile güvenmemeli.”

-H-

Hadê daxlara! : “Bu fırsatı kaçırdın, yeni bir fırsat aramaya koyul.”

Halla halla : “Ne garip, ne olacak şimdi?” “Allah Allah!”

Hamma hamma : Hemen hemen, neredeyse.

Hanqi daş buyukse gêt qafan ona ûr : Bir fırsatı kaçıran ya da başarısızlığa uğrayıp üzülen kimseler için alay yollu söylenir.

Hebeş qaçma_x : Yakışmamak, yaraşmamak, uygun olmamak.

Herkese lolo bize de mi lolo? : “Bizi kandırabileceğini mi sanıyorsun?”

-İ-

İmani başından gêtmax : Çok kızmak, ifrit olmak.

İnat ta bi mûrattır : İnadı anlatan bir deyim.

Îsot olmax : Çok kızmak, çok öfkelenmek.

İş qırıx dezge pozıx : İşlerin yolunda gitmediğini, işlerin kesat gittiğini anlatır.

-K-

Kêf senin köy Eli Axa'nın : "Keyfin bilir, nasıl istersen."

Kêfimin kehyasisan? : "Senin bana karışmaya hiç mi hiç hakkın yoktur."

Kimin tawoxına kış dêdix : "Kimin tavuğunu ürküttük, kime ne zararımız dokundu."

-L-

Leyla olmax : Tam sarhoş olmak, zom olmak.

-M-

Mala minê Erzincan! : (Alay yollu) "Vah vah!" "Yazık oldu!"

Mal gibi adam : Salak, sünepe kimse.

Maqaraya sarmax : Bir kimseyle alay etmek.

Merkez banqasında hile olur (olsa bile), (falankeste) hile olmaz : Dürüst, hilesi hurdası olmayan güvenilir kimseler için söylenir.

Mınətın dax başına : “Senden gelecek olan iyilik olmaz olsun .”

Mide degil cehdedir : Aşırı iştahlı kimseler için söylenir.

-N-

Namûs olmuş baxdenûs : Utanma, namus gibi niteliklerini yitirmiş kimseler için söylenir.

Nehlet şeytana gelsin : “Allah kahretsin!” “Lanet olsun!”

Nehne yapmax : Bildiği bir şeyi bilmez görünmek.

-O-

Onın bûnın çocıxı : Piç (hakaret yollu kullanılır.)

Onun ne mal oldıxıni sen gel bahen sor : “Onun ne mal olduğunu benden daha iyi kimse bilemez.”

(Sen gêt) Oni benim kor neneme anlat : “Onu benim külahıma anlat.”

Ot gelmiş ot gidecax : Cahil kimseler için söylenir.

-Ö-

Ödi bêş atmax : Çok korkmak, ödü kopmak.

Ökuzun trêne baxtıxı gibi baxmax : Aptalca, hiç bir şey anlamadan bakmak.

Ölme eşegim yaz gelsin : Umutsuz, boşuboşuna bir bekleyişi anlatmak için kullanılır.

-P-

Pîrêze yapma $\underline{x}$: Ağız yapmak, bilmez görünmek.

Pırpırım toxımı gibi çoxalma $\underline{x}$: Mantar gibi yerden bitmek.

Poxi meydana çıxma $\underline{x}$: Bozuk, kötü, kirli yanı veya foyası meydana çıkmak.

Poxi poxına : Boş yere, yok yere, pisi pisine.

Polım yapma $\underline{x}$: Sözü, konuyu veya gündemi sap-tırmak.

-Q-

Qafasi eyi olma $\underline{x}$: Sarhoş olmak.

Qafasi odın gibidir : Geç veya güç anlayan, kalın kafalı kimseler için söylenir.

Qafasi Ûli Cami tuwaleti gibi çalışma $\underline{x}$: (Espri yollu) Kafası pek çok çalışmak.

Qafasi xoş olma $\underline{x}$: Sarhoş olmak.

Qasaba mînet êdecaxıma s... etimi yiyerem :
"Bana gerekli olan şeyin sahibine muhtaç kalacağı-ma, o şeyden mahrum kalmayı yeğlerim."

Qeda bela Hesên Axa : "Başa gelen çekilir."

Qelbine damlama $\underline{x}$: Bir şeyin olacağını önceden hissetmek, tahmin etmek, içine doğmak.

Qelbi qalma $\underline{x}$: gücenmek.

Qıblesını şaşırma $\underline{x}$: Pusulasını şaşırmaq.

Qıcıx al! : Birini kışkırtmak veya kızdırmak için söylenir.

Qıcıx alma $\underline{x}$: Birine veya birinin söz ve hareketlerine karşı sinir olmak.

Qıcıx olma_x (birine bışê) : İnat olmak (birine bir şey), iş inada binmek. (Bahan qıcıx oldi: bana inat oldu, iş inada bindi.)

Qıcıx vërma_x : Birini söz veya hareketleriyle sinirlendirmek, moralini bozmak.

Qıcıxtan patlama_x : Birine veya birinin söz ve hareketlerine karşı aşırı sinir olmak.

Qoltıxına vërma_x : Yağ çekmek, yaltaklanmak.

Qorxi başa beladır : Korku, bazen insana hiç de istemediği şeyler yaptırabilir.

Qula_x arxasi êtma_x : İşleri umursamamak, savsaklamak.

Qurban heyran ki... : “Umurumdaydı sanki!”
“Ne halin varsa gör!”

-R-

Rehetlıx götune batma_x : Sahip olduğu iyi imkânların kıymetini bilmemek.

Ruh gibi : Soğuk, antipatik kimseler için söylenir.

Ruhi gibi bilma_x : Çok iyi bilmek, adı gibi bilmek.

-S-

Sen qax balıxa gêt : “Sende bu müthiş şans varken git de daha büyük yerlerde şansını dene.”

Sapına qeder : Bir kimsenin sahip olduğu bir niteliğin, durumun her yönüyle tam, üstün, yeterli, mükemmel olduğunu anlatır.

Sende beluhe war : “Çok şanslısın, sende müthiş şans var.”

Seni gören heci oli : (Sitem yollu) “Hiç ortalıkta görünmüyorsun.” “Yüzünü gören cennetlik olur.”

Sesi götünden çıxma^x : Konuştuğunda, sesi anlaşılmayacak kadar kısık çıkanlar için kullanılır.

S..inden saymama^x : (Birine) Hiç değer vermemek, hiç bir şeyden saymamak.

Sözi qoz anlama^x : Söylenen şeyi çok yanlış anlamak, “kazı koz anlamak.”

Sûratını (yuzuni) eşkitma^x : Beğenilmeyen bir durum karşısında kaşlarını çatıp yüzüne somurtkan bir anlam vermek, surat asmak.

-Ş-

Şafa^x atma^x (birinde) : Korkmak.

Şefaquzi olma^x : Sersemleşip ne yapacağını bilemez bir hale gelmek. (şefaquzi, Kürtçe bir sözcük olup “tavukkarası hastalığı” anlamına gelmektedir.)

-T-

Tırığını çıxarma^x : Pestilini çıkarmak.

Tırığı gêtmiş vırığı qalmış : Ahı gitmiş vahı kalmış.

Torına duşma^x : Tuzağına düşmek.

Tox yêma^x : Eline geçen imkânı, önüne gelen fırsatı tepmek.

-Û-

Ûyız olma_x : Kuşkulanmak.

-V-

Vêr qoltu_xına sıç gorına : Yağ çekip yaltaklanarak insanları kullanmayı ifade eder.

-W-

War mi êle bêş quruşa belaş çiköfte : “Yağma yok!” “Öyle yapamazsın, öyle şey olmaz!”

Wax wax cêbım çıxaydı! : (Alay yollu) “Vah vah, yazık oldu!”

-X-

Xerc bitti emele paydos : “Artık herkes dağılsın, herkes evine, işine gitsin.” “Evli evine köylü köyüne.”

Xestelı_x olma_x : (Bir şey birinde) Tutku veya huy haline gelmek. (qûmar, Îso’da olmuş xestelı_x.)

Xış êtma_x : Ezmek, haşat etmek, şişlemek.

Xoşafına gêtma_x : (Alay yollu) Hoşuna gitmek.

-Y-

Ya atar ya batar : “Ya herrü ya merrü.”

Yampırı yampırı : Yengeç misali, yanlamasına (yürüme).

Yaşamayan çocuxın poxından bellidir : “Bu işin olmayacağı, olumsuzlukla sonuçlanacağı şimdiden bellidir.”

Yorxansız yatar oxlansız yatmaz : Oğlancıları anlatan bir deyim.

Yuz vêrisen zitıge qaxi : (Birine) “Yüz verdikçe daha da şımarıyor.”

-Z-

Zılût êtmax : Beş parasız bırakmak.

Zûla êtmax : Saklamak, gizlemek.

IV. BÖLÜM

MELMEKETTEN ÊLESINE YANSIMALAR

-I-

Kor Welo'nın qehwesinde arqadaşlarlan otırmış xoşbêş êdidıx. Yandaki masada da Pisqobat Edo'ylan Xorozci Salo otırmış qonışidilar. Şêxo bahan döndi:

-Bû Pisqobat Edo degıl?

-He, dêdım, odır.

Zıko:

-Bi gun bû pisqobati Şêx Meheme Duzluxıne göturecaxsan û sonra da yêre yatırıp şeyini kese-caxsan ki öbur pislıxlere ibret olsun.

Yêtım Eko:

-He walla, eynen êle yapacaxsan ki içlerine qorxi duşsun.

Bedo:

-Dûydız, Berber Sefo'ya piyanxodan iki mılyar çıxmış.

Şêxo:

-Ne yapax, bize yox içine pox!

Zıko:

-Gêçen sene de ona totodan para ûrmışti.

Qaso:

-Onda ewliya şansi war, qûş gidi geli onun daşına degi!

O esnada Marqaci Şiqo çay serwisi yapidi. Qonışılanlari meraq êdince, dayanamayıp sordi:

–Ne olmiş ne olmiış?

Zıko:

–İt osırmış bûrnan dolmış!

Marqaci Şiqo:

–Wêê... şebşeboka bax hele!

Tam da o sırada Pisqobat Edo'ylan Xorozci Salo birbirlerine girdiler. Mîllet de bûnlari ayırmaxa qaxtı.

Pisqobat Edo:

–Zıbloya bax hele... yuz vêrisen zıtige qaxı!

Xorozci Salo:

–Oxlım seni xış êtmezsem eger bahan da Salo dêmesınler!

Neyse, mîllet bûnlari ayırıp sakınleştırdıxten sonra bız gene xoşbêşimize dewam êttıx.

Topal Zıbo:

–Xeberız oldi... Cigerci Evdo'nın qızı Emo, Terzi Qıto'ylan İstanbûl'a qaçmış.

Zıko:

–Yox loo... heqet?

Topal Zıbo:

–Anam söledi. Ayricana, Cigerci Evdo dêmiş ikısını de gebertecaxam.

Qaso:

–Gêtsın qıçına qına yaxsın!

Şêxo:

–Cigerci Evdo Erkeklixine de pox surmi ha!

Ben arqadaşlardan xatır isteyıp dışari çıxtım. Yolda Datlıcı Cıno'ya rastladım. Beni görünce çox sewındi:

–Çoxtandır görünmisen abê, seni gören heci oli! Nasılsan abêm eyisen?

–Saxolasan Cıno, eyiyem. Ya sen nasılsan? İşin nasıl gidi?

–Ben de Eyyiem abê, saxolasan. İşime gelince, o qeder eyi degıl, hamma ki idare êdiyem işte.

Bereber Xançepek’e doxri yurimaxa başladıx. Tam da Xançepek’e geldix ki, Datlıci Cıno, manitasi için yapmış oldıxi bi turki wardi, oni söylemaxa başladı:

–“Başımda qara pûşi
Olmuşam gêce qûşi
Xançepek’ten gêtıxçe
Zeko’m aqlıma duşi...”

O sırada Baqqal Hemdo gelip mûzırca bi şekilde Datlıci Cıno’ya taxılmaxa başladı:

–Osırıxtan teyyare selam söyle o yare!

Datlıci Cıno:

–Ûla kundır oxli kundır sahan ne olmuş bêle hır?

Baqqal Hemdo:

–Hêç yawrım, ben bahan qonışiyam işte, qonış-max ta mi yasax oldi?

Datlıci Cıno:

–Zırtoya walla billa!

Ben dayanamayıp araya girdim:

–Ûla Hemdo ma ûtanmisan Cıno’ya taxılisan bêle? Hadê gêt işên, hadê!

Baqqal Hemdo sırta sırta tukenine gêtı. Benlen Cıno da yolımıza dewam êttıx. On deqe sonra Cıno’dan xatır isteyıp Afat Selo’nın qehwesine gêtım. Selo beni görünce yanıma geldi:

–Ne ecêb... walla eyıp sahan lo, ma insan arada bi arayıp ta hal xatır sormaz?

–He walla heqqın war, hama sen de hêç arayıp sormisan.

–Walla qehweyi bıraxıp ta bi yêre gidemiyem.

–Niye qardaşın Ūso yox? Ma hêç sahan yardım êtmi?

–Sıktır êt oni! Qasaba mınnet êdecaxıma s... etını yiyerem! Onın mınneti dax başına!

Qehweci Selo'ylan biraz xoşbêş êdıp bi qaç tene de çay içtıxten sonra qaxtım gêtım. Yolda Heci Tırşo'ya rastladım. Bi dûwarın öğunde awûc açmış dilenidi. İki gözi kor, saçlari bembeyaz olmış haliylan çox acıxli bi manzara arzêdidi. Yanına yaqlaştım:

–Heci emi!

Beni sesımden tanıdı:

–Ha Mıçê sensen oxlım?

–He Heci emi benem. Nasılsan, eyisen?

–Saxolasan oxlım, Allah razi olsun. Ya sen nasılsan?

–Ellerından öpmişem Heci emi, ben de eyiyem, çox saxolasan.

Cêbımden biraz para çıxarıp awûcına bıraxtım, êle çox kêfi geldi ki, hêç sormayın gêtsın!..

Heci Tırşo daha bi qaç sene öncesine qeder de gözleri saxlam bi adamdi. O zamanlar baqqallıx yapidi. Bi sebeh qarisını ûyxidan ûyandırıp diyi; “Qari, bû gêce bi ruya gördüm. Ruyamda, zebeleh gibi bi adam göründi û sonra da domal dêdi bahan! Qorxidan domaldım. Bi de baxtın qıçıma bi xortım soxıp uflemağa başladi. Beni êle bi şişirdi ki, en sonunda patlayıp paramparça oldın. Ondan sonra da ûyandım.” Qari diyi, “Herıf walla ben senin

anlattıxın bû ruyadan hêç bi pox anlamadım. Hama ben senin yêrında olsam qaxar Şêx Topê'ye gider, ona ruyami anlatıram. O, keramet sehbi û her şeyi bilen buyuk bi zattır. O sahan bi yol gösterır.” Heci Tırşo qarisının sözünü dinleyıp Şêx Topê'nın yanına gidi, görduxi ruyayı anlatı. Şêx diyi, “Walla benim bû ruyadan çıxardıxım sonıç aha şûdır; senin ögunde iki tene yol war, ya altı ay içinde Hec'e gidecax û bêlelıxlen gunehlerinden qurtulacaxsan, ya da ruyada sahan görünen o zebeleh gibi adam, ruyada sahan yaptıxının eynisini gêrçek hayatında sahan tatbiq êdecax.” Şêx Topê'nın anlattıxlarından sonra Heci Tırşo'nın götune êle bi qorxi duşı ki, şefaquzi olup qiblesini şaşırı. Bi hefte boyınca duşunu û daha sonra tukeni qarisına teslim êdıp Hec'e gidi. O, Hec'de oldıxı sırada, qarısı bi gun tukende otırmış işine baxarken, birdenbire tukeni aydınlatmaxta qûllandıxı tup patlı. Qari da, tuken de patlamadan dolayı hawaya ûçı. Qari öli, tukenden de gêriye kuller qalı.

Heci Tırşo, hawaya ûçmış olan tukenden û qarisının ölümünden xebersız Hec farızasını yêrine getirıp gêri dönerken, melmekete warmaxa bi gun qala axşam namazını qılı, tam qafasını secdeye ûri ki, her iki gözune de qara sûlar yêni, kor oli. Arqadaşları oni alıp melmekete, evine götüriler. Tukenin hawaya ûçtıxını û qarisının da o patlamada öldüxını gendisine söliler. Heci Tırşo bûnlari dūyınca çox uzuli. Onın uzuldıxı qarısı degıl aslında, onın uzuldıxı tukendir. Çunki bêş parasız qalmıştır artıx. Sonra derin derin düşünmaxa başlı. Gendi gendine

diyi; “Bû, Allah’ın bahan vêrmîş oldıxı bi cezadır. Çunki ben daha turşı sattıxım zamanlardan bû yanı heram yêdım hep. Teraziylen oynadım. Pozıx mal soxıştırdım mîllete. Muşterinin borcını iki qat yazdım deftere. Her turli hile xurda yaptım. Qarıma gelince; o da benim xeberim olmadan, iradem dışında Penêrci Eşo, Tenekeci Mıho, Erebaçı Silo û daha bi çox it qopıxlan yatti, beni aldatti. Ben olanları öğrendıxten sonra gendımı saflıxa ûrıp wıjdanımdan qurtulmağa çalışıdım. Dêmax ki, bêlelıxlen Hec’e gêtmaxlan qıçıma girecax olan xortımı qarımın qıçına hawale êtmîş oldım. Hama yaptıxlarımdan dolayı da gözlerımden oldım. Bûna da şukur!”

-II-

Enzele'nın orda Şarapçi Qedo'ya rastladım. Hem şarab içidi û hem de turki sölidı:

–"Ben bi xızan berdûşam

İçmişem xoş olmuşam

Keçê senın derdından

Qıblemi şaşırmışam..."

Beni görünce kêfi geldi:

–Wayyy... abêm benim nêrdeserı bêle? Walla gendın özletisen ha!

–Ûla Qedo sen daha ölmedın?

–Ben qolay qolay ölmem abêm. Hammaa... öldurse öldurse dehwan Heno beni öldurur, ki, o da aşqından ha!..

–Yaw ma heqeten de sen doqız canliymişsan. Diyidiler Qedo içmiş içmiş, qafayı eyi êtmış û sonra da Evlibeden'e çıxıp, ordan aşaxı atmış gendını û hêç bışê de olmamış.

–Yox abêm êle degıl. Bax ben sahan meselenın doxrısını anlatım. Bi axşam Evlibeden'e çıxıp otların uzerine otırdım û şarabımı içmağa başladım. şarabım tam da bitmişti ki, Kêş Mıho'ylan bi arqadaşı yanıma geldiler, musehde isteyıp oturdılar. Kêş Mıho zûlasından esrar çıxarıp sarmağa başladı.

Sardıxlarından bi tenesini arqadaşına vêrdi. Bi tene de bahan teklif êtti. Ben de şeytana ûyip aldım, ki zatan şarabım bitmiş û qafam da tam eyi olmamışti. Uçumuz başladıx esrar çekmağa. Çek babam çek! Ben leyla olmuşam. Hem şarab û hem de esrar beni êle bi waziyete soxmış ki, hêç bışênın farqında degilem. Farqında dagilem diyyem, çunki, iki tene zebeleh gibi bekçi aniden yanımızda peyda oldılar. Dêdiler, “Kimse yêrinden teprenmesın, yoxsa fena yaparıx ha!” Sonra bızı ayaxı qaldırdılar û bedenden aşaxı yêndırmağ için yurutmağa başladılar. Tabi ben ayaxta miyam yoxsa hawada miyam walla farqında degilem! Çunki bende ne el-ayax qalmış û ne de aqıl. Daş basamaqlara ayaxımı attıxım gibi aşaxı ûçtım. Hem ûçiyam û hem de ûçmağ xoşafıma gidil! Bereket vêrsın ki, duştuxım yêr, otlarlan doli bataxlıx bi yêrdi. Duşmağımın bereber az buçux aqlım da başıma gelır gibi oldi. Walla o az buçux aqlımın êle bi qoşmağa başladım ki, bi de baxtım Mardinqapi Mezarlıxının tam ortasındaıam.

—Êê... sonra ne oldi lo?

—Bi de baxtım mezarlıxın bekçisi yanımda peyda oldi. Bahan dêdi, “Bû gêce yarısı bû qaranlıxta ne arisan?” Dêdım, “öge nenemın mezarını ziyarete geldım!” Neyse, daha sonra döndüm gêtım Fırinci Eto’nın xırabasına. O gêce orda yattım. Öbursi gun qaxtım, aqlım da tamamen başıma gelmişti. Gêce başıma gelenleri düşünunce, way ûla dêdım, esrari icad êdenın anasını arwadını..! Yêmin êttım, bi daha esrar içersem anam arwadım olsun diye! Yox abêm, qurban olım şaraba.

–Sız bi ara Zoro’ylan bereber Ūrfaqapı’da dezge qûrmış, cigercilix yapıdız. O iş ne oldi?

–Hêç sorma gêtın! Şımdı bız orda ciger satıp eyi de yolımızı bûlidıx. Her şê çox eyi gididi. Ben zûlamdaki şarabi içmeden rehet êdemidım. Hep içidım. Ortaxım Zoro’ysa benden xebersiz, ekmeğlerin en alt kısmına esrar pilaqalarını saxlımış. Ciger satmax ayaxıylan esrar satımış. Muşteri gelip, “Hele bize ciger yap, dûmanlı olsun lo!” şeklinde parolali qonışarax esrarını alıp gididi. Benımse bû olan bitenden hêç xeberım olmadı, ta ki bi ispiyon uzerıne polêsler basqın yapıp ikimizi de qaraqola götürene qeder. Orda bızı êle bi dögdiler ki, tırığımızı çıkardılar. Qomsêr ikide bi sori, “Esrarları nêreye saxladıxızı söylemezse ikızı de osırtıram!” Ben dewamli olarax qomsêre diyyem, “Qomsêr abê bemım esrar mesrardan xeberım yox, ben mehsûmam!” Qomsêr de hêrslenip diyi, “Yawrım benımlen qafa bûlisan ha!” Ondan sonra da ûr babam ûr! En çox ta Zoro’yi ûridilar. Çunki onun daha önceden sabıqası wardi. Neyse, sonunda Zoro dayanamayıp itiraf etti. Hem esrarların yêrını gösterdi û hem de benim esrarlan hêç bi alaqaamn olmadıxını, mehsûm oldıxımı söledi. Bêlelıxlen beni bıraxtilar û Zoro’yi da hepısxanaya attılar. Anliyacaxın hêç yoxtan, poxi poxına bi ton dayax yêdım. Ustune ustlıx cigercilix işi de gêtti. Hanê bi söz war, diyi; “Eyisi bızı bûlmaz, kötusi de bızden wazgêçmez!”

Şarapçı Qedo’dan ayrıldıxtan sonra qehweye, arqadaşların yanına gêttım. Zıko’ylan Kelleci Sılho tawla oynidilar. Arqadaşlar da heyecanlı bi şekilde

onlari seyrêdidi. Kelleci Silho uçe bir xalıp dūrım-daydi. Arada bi de Zıko'ya taxıladı:

–Hııı, çawaye odıncı..!

Zıko:

–He oxlım he, ben adama deve de baxışlaram!

Kelleci Silho:

–Bû lêlêdır, bûnın lolosi war daha!

Oyın eyicene qızıışmağa başlar. Welhasıl en sonunda oyun Kelleci Silho'nın lehine dörde uç olur. Hama zar atmağ sırası da Zıko'dadır. Zıko'nın bi çut atması gereki ki oyni ala. Usteliğ ortada bi de axşamki ziyafet war. Zıko çaxtırmadan zar tûtar, sonra da duşêşi qondırır yêre:

–Axşamki ziyafeti ûnıtma!

Kelleci Silho:

–Sende beluhe war, sen qax balıxa gêt!

Zıko:

–Fırınciya söle ekmek çıxarmasın!

Kelleci Silho:

–Sen yat qax şansan dua êt, yoxsa...

Zıko:

–Hadê daxlara!

Tam da qaxıp qehweden gidecaxtıx ki, Şero içeri girdi. Yanında da bi tene adam wardi. Yanımıza gelip, yanındaki adami göstererağ dêdi:

–Bû benim dayım Reşo'dır. Çorapçi Zılfo dayımı dezgeye getirip butun parasını çarpmiş. Çarpmiş oldıxı o para da dayım oxlının emeliyat parasiydi.

Qaso:

–Way wijdansız û insafsız Zılfo way!

Yêtım Eko:

—O qebraxtan parayi alma^x ta mumkun degil artı^x. Çunki şımdı çoxtan qarırlarlan yêmiş gêtmiş.

Qaso:

—Zılfo çox qelleş, xayın û Allahsız bi pûştır. Onın arqadaşlari da eynen onın gibidirler.

—Baxın, dêdım, en eyisi bız bû meseleyi aha şû şekilde hallêda^xn; önce Reşo qardaşımızın oxlının emeliyat parasını bûrdaki arqadaşların, dostların yardımlariylan hallêda^xn. Sonra da Çorapçi Zılfo'ya bi ders vêra^xn. Ne diyisiz?

Zıko:

—Bence sen çox xoş söledın. Eynen söledı^xn şekilde yapaxın.

Topal Zıbo:

—Bence de êle munasıptır.

Yêtım Eko:

—Çorapçi Zılfo'ya bi ders vêrseydı^x çox eyi olırdı walla. Onın çarpmadı^x kimse qalmadı melmekette zatan.

Bedo:

—Êlese Marqaci Şiqo bize bi tepsi getırsın. Kimın gönlunden ne qoptıysa xêr için tepsiye qoysın.

Tepsi geldi. Herkes guci oranında yardımda bûlınma^xa çalışıdı. Êle ki, Dilenci Sıdo bile o gun için toplamış oldı^xı sadaqaların hepsini tepsiye boşaltarax herkesi mehcûp êtmişti. Neyse, epeyce para toplandı. Bız bû para meselesini hallêtı^xten sonra Çorapçi Zılfo'ya ders vêrma^x qonısını qonışma^xa başladı^x.

Şêxo:

—Bız daha kuçukkene Zılfo gelip bızımleⁿ xar oynardı. Bızım mehlenın en şanpazi da bendım.

Zılfo baxidi ki bızımlen baş êdemi, bû sefer de qaxidi gididi bi qırtik çocıxlarlan oynidi. Hile xurda yapıp çocıxların xarlarını yutidi. Zılfo'nın bi tene babasi wardi, ismi de Fırıldaq Tehso'ydi. Her turli uçkaxıt, dalavêre, qataqulli û hile xurda onda mewcûtti. Bi gun Maranxoz Mıhê'yi qataqulliye getirip parasını çarpi. Maranxoz Mıhê onırına aşırı derecede duşkun bi insan oldıxı için, hêrsından qaxi Fırıldaq Tehso'yi piçaxlıyaraq geberti. Ondan sonra da Çorapçı Zılfo, babasının meslegini devam ettirmaya başlı.

Bedo:

–Zılfo şımdı yuzde yuz çetesiylen bereber Qambûr Aqo'nın qehwesindedir. Orasi olmiş o qebraxların merkezi.

–Baxın, dêdım, êle bışê yapax, êle bi plan qûraxın ki, hem Reşo qardaşımızın heyfini almış olağın û hem de o pûştaya eyi bi ders vêrmış olağın.

Qaso:

–Aqlıma bışê geldi.

Zıko:

–Ne, ne geldi aqlan?

Qaso:

–Tankêr Hemo war ya, qafadan çatlağ, deli. Hepınız oni tanısız lo!

Bedo:

–Êê... ne olmiş ona?

Qaso:

–Hepınız de bilisiz ki Tankêr Hemo izbandût gibi bi adamdır. On gişi uzerine gêtse onınlan baş êdemez. Raqiya da çox duşkundır. Ben diyyem ki,

insan raqiylan meze, cıxara gibi şêler alıp yanına gêtse û eyicene ıçırıp leyla êttuxtən sonra qafaya alıp Çorapçı Zılfo'ya qarşı qışqırtsa...

Zıko:

–Walla söledıxlerin qafama yatti benim.

Şêxo:

–Walla benim qeneetime göre de insan Tankêr Hemo'yi Çorapçı Zılfo'ya qarşı rehetlıxlen qışkırtabilir. Bence en eyisi bû şekilde yapaxın.

Biraz daha tartıştıxtan sonra Tankêr Hemo'nın bû işe munasip oldıxına qerar vêrdıx. iki şuşe raqiylan meze, cıxara falan aldıxtan sonra axşam uzeri gêt-tıx Hemal Ezo'nın xırabasına. Baxtıx, Tankêr Hemo orda êle ûzanmış yati. Qaso yawaşçana yanına yaqlaşıp ûyandırmağa çalıştı:

–Hemo abê... Hemo abê!

Tankêr Hemo:

–Hıı... nedir, nedir ûla?

Qaso:

–Benem abê Terzi Xıdır'ın oxli Erbedaşlı Qaso. Ma tanımadın beni? Abê qax bax raqiylan meze û cıxara falan getirmişıx. Dêdıx ki, Hemo abêylen bereber bû axşam qafalari demliyaxın.

Tankêr Hemo:

–ûla walla eferım size! Sızın o Allahızı sewım, eyi ki raqi geturdız. Zatan bende de ne raqi qalmıştı û ne de para...

Ondan sonra soframızı qûrıp içmağa başladıx. Tabi ki bız çox az içiyıx, Tankêr Hemo'ysa raqiysi sû gibi içi. Bû arada Şêxo da bi ûzın hawa söylemağa başladı:

–“Keko bû daxların başı görünmez
Xurbete duşmeyen hesreti bilmez
Yanar köz olıram halım sorılmaz
Cingene qızına gönul vêrılmaz...”

Aradan iki seet gêçmiş, raqılar tukenmiş û
Tankêr Hemo da leyla olmışti. Qaso’nın yanına
yaqlaşıp yawaşcana dêdım:

–Hadê Qaso şımdı de sıra sende. Oni êle bi
qışqırt ki, efrût olsun, çıldırsın.

Qaso başladı Tankêr Hemo’yi qafaya alıp
Çorapçı Zılfo’ya qarşı qışqırtmağa:

–Abê bılısen Çorapçı Zılfo senin aleyhinde ne
diyidi?

Tankêr Hemo:

–Ne diyidi?

Qaso:

–Diyidi, gêçen gun raqi şuşesine işedım, sonra da
oni Hemo’ya içırdım.

Tankêr Hemo:

–Way yalanci qebrax Zılfo way! Way Allahsız
way!

Qaso:

–Bi de diyidi ki, bi gêce Hemo’yi Hemal Ezo’nın
xırabasında yêre yatırıp ...!

Tankêr Hemo Qaso’nın bû son anlattıxlarını
dûyınca çıldırdı. Bêlinden xençerini çekıp qoşmağa
başladı. Hem qoşi û hem de axzına geleni sölidi:

–Way qehpe Zılfo way... Ûla seni parça parça
doxramazsam bahan da Hemo dêmesınler! Ûla sen
war oldıxça, bû seetten sonra bû dunya heram olsun
bahan!..

Tankêr Hemo gözden qaybolınca bız xata yaptığımızı farq etməyə başladık.

Zıko:

–Ehe walla çıldırdı! Şımdı gidıp Zılfo’yi gebertəcəx!

Qaso:

–Xaliba biraz fazla qışqırttım. Keşke o axır lafları qûllanmasaydım. İnşallah kötü bişê yapmaz.

Bedo:

–Walla bence kötü şêler olacax, çunki Tankêr Hemo qafadan qontax oldıxı için qafasına qoydığını yapar.

–Qaxın, dêdım, arxasından gidaxın, belki oni yaxalayıp dûrdırabilırık.

Qaxıp pêşinden gêttık. Qambûr Aqo’nın qehwesine wardığımızda, baxtık bi qalabalık toplanmış orda. Qalabalıxa eyicene yaqlaştık. Çalxıcı Cano da ordaydı. Sordım:

–Cano bû ne qalabalıktır bêle? Xêrdır, ne olmuş?

Çalxıcı Cano:

–Tankêr Hemo’ylan Çorapçı Zılfo qawxa êtmişler. Tankêr Hemo, Zılfo’nın qıçına xençerini ust uste soxıp çıxarmış, delik deşik êdıp gebertmiş. Hama Zılfo’nın arqadaşları da tûtıp Hemo’yi piçaxlamışlar. Daha sonra polêsler gelip Tankêr Hemo’yi xestexanaya, Çorapçı Zılfo’yi da morxa qaldırdılar. Zatan butun bû olanlar on deqe önce meydana geldi.

Ordan ayrılıp qehweye gêttık. Hepımız de bû dûrımā çox uzulmiştık. Bêle olmasını hêç istememiştık, hama olan da olmuştu bi kere. Aslına

baxarsaz Çorapçi Zılfo'nın Tankêr Hemo tarafından
gebertıldığını dūyan mīlet uzulmemiş, tam tersine,
melmeket bi pislıxten qurtuldi diyerax sewınmıştı.
Herkesın yazıxı da Tankêr Hemo'ya gelidi. Çunki
axır yaralanmıştı. Hemo her ne qeder qafadan seqet
de olsa, eyi bi adamdi, kimseye bi zararı yoxti. Daha
sonra dūydıx ki, Hemo qomadan çıxmış û yavaş
yavaş eyileşimiş.

-III-

Bi gun Yêtım Eko yanına gelip, beni bi göşeye çekerağ dêdi:

-Abê senlen çox muhim bışê qonişmağ istiyem.

-Qoniş, dêdım.

-Benım bi sewdixım war, Baqqal Eşo'nın qızı Melo. O da beni sewi. Aramızda qoniştıx, evlenmağ istiyıx. Melo bahan dêdi, "Daha ne dûrisan, gel babamdan iste beni, olsun bitsın!" Ben de tamam dêdım, hama duşuniyem duşuniyem û bi turli ne yapacağımı bılmiyem. Sen de bılisen ki, benım babam yox û anam da felçli oldıxi için gunun gırmı dört seeti yataxtadır. O yuzden bahan yardım êtmen, bi yol göstermen için sahan bu meseleyi açtım.

-Tamam, dêdım, sen hêç meraq êtme û canın da sıxma, ben arqadaşlarlan qonişıp bû meseleyi hal-lêderem.

Axşamleyın arqadaşlarlan her zaman oldıxi gibi qehwede bi araya geldıx. Onlara Eko'nın meselesini anlatıp sonra da dêdım:

-Hepınız de bılısız ki, Yêtım Eko'nın özurlı anasından başqa bi kimsesi yoxtır. O yuzden de onun meselesini hallêtmağ bize duşi.

Zıko:

-Êlese hep bereber qaxax gida_x Melo'yi babasından istiyax.

-Dûr hele, dêdım, ma hep bereber olır? Yox yox... êle olmaz, çoxlıx poxlıxtır!

Qaso:

-Walla çox doxri sölisen. En eyisi şöle yapaxın; Berber Heso Dayi û Qasab Eto bû iş için tam munasıptırlar. Onların yani sıra bızden bi-iki gişi û bi de Yêtim Eko gêtısın yêterdir.

Herkes Qaso'nın dêdixlerini mantıxlı bûlmişti. Bêlêlıxlen nasıl hareket êdecaxımız belli olmişti. Öbursi axşam ben, Berber Heso Dayi, Qasab Eto û Yêtim Eko hep bereber bi quti loqım alıp gêtıx Baqqal Eşo'nın evine. Qapiyi çaldıx, Baqqal Eşo'nın kuçuk oxlı qapiyi açti. Ona, "Baban evdedır?" diye sordıx "He, evdedır" diyince "Gêt ona dê ki mısafırların gelmiş" diyerax babasına xeber vêrmesini istedi_x. Çocıx gêtıxten bi deqe sonra Baqqal Eşo geldi. Bızı görünce içeri bûyır êtti. İçeri girip otırma odasına gêçtıx. Loqım qutısını Eşo'nın qarısı Zulfê'ye vêrip minderlere otırdıx. Bi sure ordan bûrdan qonışıp qehwelerimizi de içıxten sonra Berber Eşo Dayi asıl qoniyi açma_xa başladı:

-Eşo qardaş, bız bûraya xêrli û oxırli bi iş için gelmiş bûlınıyıx.

Baqqal Eşo:

-Xoş gelmişsiz safalar getırmışsiz. İşınız neyse bûyrını söyleyin.

Berber Heso Dayi:

-Efendıme sölüyım begım dinlesın... Walla munasip görürsen eger, Allah'ın izni û pêxemberın

qawliylen qızın Melo'yi ewladımız gibi sewıp saydığımız Eko'ya istiyıx. Bız de Allah ıçın, xêr olsun diye araci olmişıx.

Baqqal Eşo bi-iki deqe düşündıxten sonra cewap vêrdi:

-Hepınız benim başımlan gözüm ustune gelmişsiz hama qûsûra baxmayın ben qızımi Eko'ya vêrmiyem!

Berber Heso Dayi:

-Af bûyır Eşo qardaş, bûnın sebebi nedir eceba, söyle ki anliyaxın?

Baqqal Eşo:

-Walla ben Yêtım Eko gibi faqir, babasi olmiyan û anasi da yatalax olan birisine qızımi vêremem.

Qasab Eto:

-Senin bû söledıxlerin bi açıdan doxridır. He, yêtımdır, faqirdır û anasi da yatalaxtır, hama Eko çalışqan, xeyretli û namûsli bi deliqanlıdır. Usteliş bû semtte onun qeder efendi û durust bi gişi daha yoxtır. Selexanada çalışıp evini gêçındırı. Ac degıl, açıxta degıl.

Baqqal Eşo:

-Yaw de ben oni bûni anlamam, qız benim qızımdır û ben vêrmedıxten sonra, bûna hêç kimse qarışamaz. Allah war pêxember war, kimın heqqi kimde war!

Berber Heso Dayi:

-Eyi babam, seni rehetsız êttıx qûsûra qalma. Hama sahan son bışê daha söliyım, hanê bi söz war, diyi; "Soxan, sarmısaxa dêmiş gel senlen evlenaxın! Sarmısax ta dêmiş, yox senden qoxi geli!"

Berber Heso Dayi'nin söylemə*x* istədi*x*i şüydi; Yêtım Eko faqirdır, hama aslında Baqqal Eşo da faqirdır. Yanê tukeni olmasa açlı*x*tan ölurler. Tabi, Berber Heso Dayi'nin bû lafı izerine Baqqal Eşo çox pozıldı, hama gendi evinde mısafıra qarşı bi terbiyesizli*x* êderse, bılı ki mıllet onun yuzune bi daha baxmaz. Moralımız pozı*x* bi şekilde çıtı*x* dışari. Yêtım Eko'nın morali hepımızden daha fazla pozılmişti. Qehweye gêtı*x*. Eko'ya dêdım:

-Moralın pozma Eko, ne olırsa olsun bi yolını bûlup bû işi hallêdecaxam. Bahan inat oldi zatan.

Şêxo:

-İnatlan bi yêre warılmaz ki!

-Olsın, dêdım, inat ta bi mûrattır!

Zıko:

-Baxın, size bişê sölüyım. Walla benim aqlıma birisi geldi, oni ayarlıyabılırse*x* eger bû iş tamamdır!

Bedo:

-Kimdir o?

Zıko:

-Şawqaci Samo war ya, Baqqal Eşo'nın dayısı.

Qaso:

-Êê... ne olmiş ona?

Zıko:

-Baqqal Eşo dayısından çox çekini. Zatan dayısının vêrmiř oldı*x*i sermayeylen baqqal tukenını açtı. Ayricana, paraya ihtıyaci oldı*x*ında, Şawqaci Samo işini göri onun. Ondan olmasa Eşo top atar. Şawqaci Samo da andonın tekidir. insan oni biraz qafaya alıp qoltı*x*ına vêrse tamamdır. Ne dêmiřler; "Vêr qoltı*x*ına sıç gorına!"

Marqaci Şiqo hem çay serwisi yapidi û hem de qonıştıqlarımızı dinlidi. Dayanamayıp her zamanki qeşmerlıqlarından birini yaptı gene:

-Mınareden at beni yêñ aşaxı tût beni!

Zıko:

-Ûla golık niye barmaxın her delige soxısan êle hıı?

Marqaci Şiqo:

-O deliklerde xezine ariyam abê!

Şêxo:

-Ûla yawrım kundır, nedir bêle cingene zurnasi gibi beh beh êdisen! Ma senın işın gucun yox? Hadê işen gêt hadê yallah!

Şêxo oni azarlayınca sırita sırita yanımızdan ûzaxlaştı.

Qaso:

-Bû Şiqo'nın şaqalari da eynen gendisine benzi he imanıma...

Bedo:

-Yaw şımdı siz Şiqo'yi sıktır êdın de beni dinyelın. Baxın size bışê söliyım. Bız gidıp Şawqaci Samo'ya yalwarsax ta, elini ayaxını öpsex te bize yardım êtmez. Çox zengin birisi oldıxı içın, yêgenının qızının Eko gibi faqir û yêtım birisiylen evlenmesine hayatta razı olmaz. Hama bi gişi wardır ki, Şawqaci Samo'ya dêse gêt gendın Fisqaya'dan at aşaxı, gider gendını atar.

Şêxo:

-Sen kimi sölisen lo?

Bedo:

-Şêx Tûjo'yi söliyem. Oni eyi tanısız. Şawqaci

Samo Şêx Tûjo'nın murididir. Şêx için her şeyi yapar. Şêx'in her lafı onun için emir gibidir.

Zıko:

-Eyi de xoş ta... Şêx Tûjo'yi nasıl razı edecekx?

Topal Zıbo:

-Walla ben Şêx Tûjo'yi çox eyi tanıram. Ona biraz hediye falan götürüp, biraz da yax çekip, ruh qıdılaltıcı turden laflar êttix mi tamamdır.

Bedo:

-Bahan da êle geli ki bû iş tamamdır.

Şêxo:

-Rehmetli dedemin meşhûr bi lafı wardi, şöleydi; "Her qoyının bi qasabi, her piclının bi hesabi wardir." Bence de bû iş olacaxa benzi.

Öbursi gun bi taxım hediyeler falan alıp Şêx Tûjo'nın evine gêttix. Hepımız teker teker Şêx'in elini öptuxten sonra yêre otırdix. Biraz xoşbêşten sonra, yax çekip ögerax yavaş yavaş meseleyi Şêx'e açınağa başladix.

Şêxo:

-Şêx'ım, hepımız senin sadıq muritlerındix. Senin için canımız da malımız da fedadır. Sen, Allah'ın bızlara baxşetmiş oldıxı çox hama çox büyük bi zatsan. Allah seni başımızdan eksik êtmesin...

Hepımız bi suri yax çekip qoltıxına vêrdixten sonra Şêx'e, ne için geldiximizi anlattix:

-Şêx'ım, bız dêdix ki, bû meseleyi hallêtse êtse Şêx Tûjo gibi keramet sehbi, büyük bi zat hallêder ancax. O yuzden de senden ricamız, mumkunse bize yardımcı olmandır.

Şêx Tûjo onca yax çekmelerden, ruh qıdılâtıcı û mest êdici laflardan sonra dêdi:

-Siz hêç meraq êtmeyın, size söz vêriyem, Allah'ın izniylen bû meseleyi hallêdeca~~x~~am.

Teker teker Şêx'ın elini öpup xatır istedi~~x~~ten sonra, ordan ayrılıp qehweye gêtî~~x~~.

Daha sonra Şêx Tûjo, Şawqaci Samo'yi yanına ça~~x~~ıri û diyi, “Ne olırsa olsun bû işi hallêdeca~~x~~san, çunki ben o insanlara söz vêrdım.” Şawqaci Samo çaresız, “Peki Şêx'ım, benim başımlan gözüm ustune” diyerax Şêx'ın istegini yêrine getireca~~x~~ını söli. Bûnın uzerine Şawqaci Samo yêgeni Eşo'dan, qızı Melo'yi Yêtim Eko'ya vêrmesini isti. Baqqal Eşo itiraz êdınce, Şawqaci Samo hêrslenıp diyi, “Qızın Yêtim Eko'ya vêrmezsen eger, aramızda her şê biter. Ayricana Şêx'ım de sahan êle bi beddua êder ki, sen o zaman gör başan neler û neler geli!..” Eşo bû sözleri dûyınca hama qorxidan, “Ba~~x~~ısla beni dayi qurban olım, qızımi vêrdım gêtî” diyerax dayısının şantajına boyun egma~~x~~ zorında qali. Bûnın ardından Şêx Tûjo bize xeber yollayıp, Eko'nın işinin halloldı~~x~~ni söledi. Baqqal Eşo da Berber Hesoye gidıp, gendısının bi xata yaptı~~x~~ını û tekrar qızını istemizi rica etti. Sonra tekrar gidıp Melo'yi istedi~~x~~. Bêlelı~~x~~len Melo resmen Eko'nın nişanlısı oldi.

Rehmetli dedem bahan her zaman diyidi; “Bû dünya menfeet uzerine qûrılmış. Paranın ne dini war û ne de imanı!” Heqeten de insanlardaki menfeet dûy~~x~~ısi êle çox gelişmiş ki, bû dûy~~x~~i zannêdersem bi gun insanoxlının başını yiyeca~~x~~.

KUÇEDEN YANSIMALAR

Yumurta

Yumurtam seni yuta

Dondırma

Çocıxlari qandırma

Qırmızı

Qırma bizi

Mınareden at beni

yên aşaxi tût beni

Osırıxtan teyare,

selam söle o yare

Paşa

Qıçın yêre yapışa

Qırmızı olsun bês lırası fazla olsun

Allah war pêxember war kimın heqı kimde war

Axzan biber surerem ha

Binın yarısı bêşyuz, o da bızde yox

Bılmedıxın poxi gêt mektebınde oxi

Bıze ne gerek yaxlı börek

Dehwa axırdır

Dıyisen belki elımı qoxlamışam

Dûr önce ben patliyım sonra sen çatla

Dılın eşeg arısı soxsın senın

Emi toton yêsın

Ehe walla qıx dēdi

Eli dūri ayaxi dūrmi

Eyisi bızı bûlmaz kötusi de bızden wazgêçmez

Eyib êttın bızı de qeybêttın

Eyi yêrde tuken açtım ha!

Fêsatlıx Allah içindir

Gel de leyla olma. (Gel de içme!)

Gene kilo alisan ha

Gene ne qaynatısız êle

Gör beni görüm seni

Gulê damdan gel

Birê minê alemyon

Ha Eli ha Weli, ikisi de birbirinden deli

İnsan mecbûr qalırsa tawox eti de yıyer

İmani teneke

Kundur çû hundır

Mal muduri

Ne yapax, axli yax gözden olax

Nenemin daşaxi olsaydi olırdi dedem

Qeder ûtansın

Sahan ehliyet vêrenın...

Son gelen şorbasını iğer

Sonında imana geldi

Selam vêrdıx borçli çıxtıx.

Saqalımız yox ki sözumız para êtsın

Şansımız olsaydı anamız bizi qız doxırırdı

Xoş sölisen hama sazın yox

Yat qax bahan dua êt.

Qafası piclıxe çalışı hep

Seni beклиye beклиye saqalım çıxtı.

Mustafa Gazi, namı diğer sevgili Seyda, Diyarbakır Kırıklarının dünyası ile yakın temas içinde olmakla birlikte "kırık olmayan, kırılmayan" biri. Yani onlara dil olmuş, onları çözmüş içerden biri. Bu nedenle o dünyayı yakından tanımak isteyenlerin her daim başvuru kaynağı...

Surlu şehrin bir kırık mahallesinde doğmuş (Alipaşa), bir başka en kırık mahallesinde de(Xançepek) büyümüş biri olarak kendi adıma, bugüne dek Seyda'nın dostluğundan olduğu kadar, Diyarbakır Türkçesi kitabından ve eklentilerinden de hem keyif aldım, hem de yeni şeyler öğrendim.

Bu kitap bütün yönleri ile yaşayan bir şehrin farklı kültürler dünyasına bir içsel yolculuktur. Eğer bu satırları şu ana kadar okuyorsa "ey okur" o yolculuğa, yani kırıklarla tanışma yolculuğuna çıkmıştır ve iflah olmaz artık...

ISBN 975-9944-16-2

9 789759 944162